ئێمە ئەگەر بە پەلە نەبین یان فێڵ لە خۆمان نەکەین یان لایەنگیر نەبین دەبێ بسەلمێنین، بە پێی کاریگەرایەتیی هۆی بەرهەم و ڕاشکانی بەسەر ئیرادەی مرۆڤدا، هەر کاریگەرێکی بوە دەستوور لای خەڵق یەک جۆرە ڕەفتار بە هەموو خەڵق بکات. لە نموونەدا دەڵێم، کە مرۆ گەیشتە پلەی «مارەکردن و زەناشویی» دەبێ یەک جۆرە مارەبڕین پەرەبستێنێ وەک کە جانەوەر تاکە یەک ڕەفتاری هەیە لە گەییشتنی نێرینە بە مێینە، کەچی مرۆ چەندین نەوعی مارەبڕین و بێ مارەیی و یەکژنە و دەژنە و سەدژنە و جاریەی بێ ئەژمار و تەلاقدان و حەرام بوونی تەلاق و چی و چی هەیە تا ئەوەی بە یەکتر شیان لە نێوان نێر و مێ داستانێکە بۆخۆی.

برای شیری و خوشکی شیری لای قەومێک پێکتر دەشیەن و لای غەیری ئەو ناشیەن... فیرعەونەکانی میسر خوشکی خۆیان مارە دەکرد تا کچێکی ببێت و دواتر مارەیان دەکرد بۆ ئەوەی منداڵەکەیان سەدی لە سەد خوێنی پاکی فیرعەونایەتی لە دەماران بگەڕێ... لە هەندێ شوێنی کەنداوی عەرەب پیاو شووی دەکرد بە پیاو و دەکەوتە حەرەم و دەگوترا «إنستر» واتە «پۆشرا» بە مەبەستی شوو کردن و حەرام بوونی خۆ نیشان دان بە نێرینەی نامەحرەم.

پیاوێکی موحتەرەمی کۆیی لە شەڕی یەکەمی جیهانی ئەسیر بوو، کەوتە هیندستان و برادەرێکی خەڵقی مەسکەت بوو بە ئاشنای... مەسکەتیەکە زووتر ئیزن درا... کاتێک کۆییەکە لە گەڕانەوەی بۆ وڵات گەییشتە مەسکەت، ئەحواڵی برادەرەکەی پرسی گوتبوویان «إنستر». نەیتوانی سەردانی بکات...

تۆ سەیری هەڵوەستی مرۆ بکە لە «خۆراک» چەندی حەرامە و چەندی حەڵاڵە: خۆراک بە پێی ڕاستە حیسابی دەخلی بەسەر ژیانەوە، دەبوو حەرامی نەبا یان هەر نەبێ حەرام کردنەکە بۆ هەموو مرۆڤایەتی بێت کەچی حیکایەتەکە جۆرێکی ترە، هێندەش نامەفهوومە تا ڕادەیەک کە ئەگەر تیغ لە جێگەیەکی گەردەنی کوشتی سوریچک هەڵنەبڕێتەوە مردار حیساب دەکرێت و ناخورێ کەچی لە دینێکی تر مریشک خەفە دەکەن نەکا خوێنی خەسار بێت، خەڵقیش هەیە دین و مینی بەلاوە وڕێنەیە... لە بیرمە عومرم دەساڵی بوو عەسرێکیان لە ماڵی خۆمان مریشکێک، ئەمما مریشک، سەربڕا پووری گەورەم سەیری کرد گوتی مریشکەکە مردار حیساب دەکرێ کەس گۆشتەکەی نەخوات. چەندی باوکم ویستی ئیقناعی بکات نەیسەلماند، ناچار مریشکەکە درایە خەڵقی تر لەسەر فتوای باوکم... پوورم خوشکە گەورەی باوکم بوو، بەچاوی دایکی خۆی سەیری دەکرد...

شەراب لە ئیسلامەتی بە دەقی قورئان نەک حەرامە بەڵکوو «... رجس من عمل الشیطان» داندراوە کەچی لە دینی مەسیح شەڕاب و نانی قوربانی دەبێتە خوێن لە لەشی مەسیح کە TRANSUBSTANTIATION ی پێ دەڵێن لە ئینگلیزی. هەر چونکە گۆشتی بەراز حەرامە لە ئیسلامدا ساڵەها وا دەبوو شوێنی وەک بێتوێن لەبەر زۆریی بەراز مەرەزە برنجی دەبوە خۆراکی بەراز و دەیشێلا تومەز ڕاونەدەکرا وەک مامز و کێوی ئیتر...

لە ئیسلامدا کمێکی لەشی ئافرەت دەشێ بدیترێ، وەک ڕوو و دەست... کەچی نەتەوەهای ئەفریقیا و ئەسڵە دانیشتوەکانی ئوسترالیا و بەشێکی جەزیرەکانی دەریا زلەکان ڕووت بوونی ئافرەت، بە لایانەوە،

وەک پۆشتەیی بوو... ئینکاییەکانی ئەمریکای باشوور ڕۆژێک لە ڕۆژانی ساڵیان تەرخان کردبوو بۆ «ڕاوەکیژ»: کچان لە مەزراێکی بەرین ڕایان دەکرد و کوڕان دوویان دەکەوتن. هەر کوڕەی کچێکی گرتبایە لەو شوێنەدا، بێ بەرهەڵستی، لەگەڵی جووت دەبوو... دوور نەڕۆین لە نێوان هەندێ عەشیرەتی کوردەواری باوک بە ڕەهایی کچی خۆی دەشکاندەوە کە پێی دەگوت: ئەگەر کەڵکت پێوە بایە پیاوێکی بۆ خۆی هەڵدەگرتی...

خولاسە لەهەر لایەنێک و بابەتێکەوە کردار و ڕەفتار و گفتاری مرۆ بە تاقی بکەیتەوە ڕێ دەرناکەیت بۆ دەستوورێکی ئەوتۆ قەراردادەی ئامێر و بەردەقانی وەیا پەسەندی هەموو نەتەوەیەک بێت. مرۆی سیاسی، بەزۆری، قسەیەک دەکوتێتەوە کە لەگەڵ بەرنامەکەیدا بڕوات: ئا لەم دەمەدا کە سەعات شەش و نیوی ١٨ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٩٩٦ز یە کتێبی: «الجغرافيا الاقتصادية لبلدان العالم» بە نموونە دادەنێم کە لەلایەن شەش مامۆستای زلی سۆڤێتی دانراوە و لە ساڵی ١٩٧٩ هەر لە مۆسکۆ وەرگەڕاوەتە سەر عەرەبی. براکانم، خۆ و تالع پاش تێکچوونی سۆڤێتستان کتێبەکە دەخوێنمەوە کە بە ڕاستی بریتییە لە کۆمەڵە گەپێکی سیاسی بە نیازی درێو کردنی هەموو ئابوورییەکی ناکۆمیونیست. هەرچی دەیفەرمووێت پێداهەڵگوتنی ئەو وڵاتانەن بە شیووعی ناسراون و درێوکردنی ئەرز و ئاسمانی دەرەوەی کۆمیونیزم... کتێبەکەم کردەوە لاپەڕە ٧٤ و ٧٥ دەرچوو. لە سەرەتاکانی لاپەڕە ٧٥ دەڵێ بەرهەمی ڕوسیای سۆڤێت یازدە جاران زیادی کردوە لە چاو بەرهەمی پێش جەنگ (جەنگی ١٩٣٩-١٩٤٥). خۆ ئەگەر بیست جاریشی گوتبایە کەس ڕێی نەبوە بڵێ لەل... مەدحی مەنغۆلیا دەکات بەو جۆرەی نەیناسیتەوە مەنغۆلیاش دەرفەتی چنگ کەوت و کۆمیونیزمی بەلاوەنا...

خوێنەر لێم بسەلمێنێ کە دەڵێم چەندێکی دەمەوێ خۆم ئیقناع بکەم بە هۆیەکی ئەوتۆ بشێ ئەو زڕە درۆیانە بکاتە کاری ناچاری، بێسوودە و هەر دەمێنمەوە بە نەسەلماندنی درۆی بێکۆتایی چونکە لە ئیمکاندا نییە سەد ساڵ و دوو سەد ساڵ درۆ ببێتە پەردەپۆشی عەیبوعار و داروەکازی دەستی لەرزۆک. سەر دەهێنم و دەبەم هەر ئەوەندەم بۆ قووت دەدرێ کە کاربەدەستانی سەرووی دەوڵەت بە ئومێدی بەردەوامیی حاکمایەتییان لە دەمی ژیانی ئەواندا پڕۆپاگاندە و تۆقاندن و درۆ دنیاکەیان بۆ ڕاگرێت کە مردنیش پێچانیەوە ملی ڕۆژگاری دوای خۆیان وە قوتەوە... با دواڕۆژیش چاری حاڵی خۆیان بکەن بۆ بەردەوامی، کە چاریان نەکرد مەرگی نوێیان لێ موبارەک بێ!! ئەمە دەڵێم بە پشت ئەستووری کردار و ڕەفتاری سەرۆکەکانیان کە لە پلەی یەکەم و سێیەم و حەفتەمدا پارە و قەسر و کچیان مەبەستە وێڕای دەسەڵات کە بنەمای هەموو نیازێکە بە تایبەتی لەو وڵاتانەی دەستەی شۆڕشگێڕان خەڵقەکەیانی خەساندوە بۆ مجێزی خۆیان...

ئەمە دەڵێم و دەزانم پارە لە هەموو جێگایەک کارگوزارە بەڵام فەرق زۆرە لە نێوان پارەیەکی ناچاری ڕازی کردن بێت بۆ گەییشتن بە ئارەزۆ و پارەیەکی دەسەڵات و هەڕەشەی کوشندەی لەگەڵدا بێ کە تەماع تێکراو نەتوانێ بڵێ لەل... واتە فەرق لە نێوان دوو حاڵەتەکەدا هەبوون و نەبوونی دیمۆکراسییە... بێ گومان و بێ خوارکە و خێچکە، کەسانێکی ئاشقە داد و ڕاستی و هێمنین تاکە یەک ڕێگەیان لە پێشە بۆ گەیشتن بەو ئامانجە ئەویش خەباتی بێ وچان و بێ ماندوو بوونە بەرەو داسەپاندنی دیمۆکراسی بەسەر

بەدایەتی و درندەیی و زۆر و ستەمیدا. هەر هەنجەت و بەهانەیەکی دژی ئەم ڕاڕەوە بەکاربێت، پاتەوپات، دوژمنی مرۆڤایەتی و، تا ڕادەیەکیش هی جانەوەرە کە دیمۆکراسی ڕێ نادات خەڵق بە کەیفە گیانلەبەر بکوژێت. کە چوویتە مەڵبەندی نادیمۆکرات دەبینیت سەرۆک و دەستوپاوەندی، بەر لە خەڵقی دیکە، دەبنە دز و جەردە و جەللاد هەر ئەمەیشە مەنتیقی زۆر و ستەم لە مەیدانی «خەبات» ی شۆڕشگێڕانەی بێ لێپرسینەوە. دەسەڵاتدار بەسەر وڵاتێکەوە، بەر لە هەموو شتێک، مەبەستیەتی خەڵقەکە بخەسێنێ ئیتر بە ناوی نیشتمانپەروەری بێ یان چینپەروەری بێ یا دینپەروەری. چونکە دەماری پیاوەتی و بەخۆ نازین ڕێ نادا بە ئاسانی مەرد و نیوە مەرد ببن بە گەسکی خۆڵماڵین. دەبێ دەماریان دەرکێشرێ تاکوو بە پێی مەنتیقی گورگ کە دەڵێ «دەیخۆم دونگی تەڕ نابێ لە لەوەڕ» ئەو کۆنە مێرخاسە لووتبەرزانە کڕنووپیان پێ ببردرێت یان لەناو ببردرێن.

خەباتگێڕی وڵاتی دواکەوتوو چەندێکی لە خەباتدا دلێر بێ دواتر کە بوو بە کارسووڕێن بە هەموو لەشی و گیانی برسییەوەی دەکەوێتە سەر خۆ تێرکردن بەو ناز و نیعمەتەی خوا خەڵقی کردوە لە خانەی قەشەنگ و جلوبەرگی بەگزادانە و کیژۆڵەی تەڕ و تازە و خۆراک و نۆشەمەنی و کەیفەمەنیی ئاخر مۆدێل. دەسەڵاتداری ئەوتۆیی کە لە ئاست تەماع و مجێزی خۆیدا تەڕ و هیشک پێکەوە دەسووتێنێ بە درەنگە کاتەوە بیر دەکاتەوە لە ئاین و ئۆینی ناحەزی هاندەران. هەرچی ناحەزی ناوخۆیی هەیە کە لە ئاکامی بێدادی و بێ نەزمیی تازە حاکمەکان دەبزڕکێنێ و تەپوشەپ دەکات. ئا ئەمانە جێی مەترسین بۆ تازە حاکمان چونکە خۆشی بێ و ترشی بێ بە حوکمی ناچاری تا ماوەیەکی مەیلەو بیندرێژ بە جیرانەتی ڕادەبوێرن. ئەگەر فرسەتیش یار بوو لەوانەن پاڵێک بە تازە زاڵمەکانەوە بنێن. ئنجا ئەم هۆیەیە وا دەکات حکومەتی خەباتگێڕان بەر لە هەموو شتێک گەڕەکی تایبەت بە خۆیان ئاوەدان دەکەنەوە، دوور لە عەلۆ و جەلۆی کووچە و بازاڕ...

تۆ وەرە دەفتەری قوربانیی خەباتگێڕان بگرەوە لە هەرچی شۆڕشی سەرکەوتووی جیهان هەیە: تاکە یەک شۆڕش نادۆزیتەوە ڕۆڵەکانی خۆی نەخواردبێتەوە لەلایەن سەرۆکایەتیی حکومەتی پاش سەرکەوتنی شۆڕشەکەوە. ئنجا ئەگەر پتر لە حیزبێک و ئایدیۆلۆژییەک بەشداری شۆڕش بووبێت لە پێشەوە یەکێک لەو لایەنانە دەبێتە شوان و ئەوانی دیکە دەوری مەڕ دەبینن و دەکوژرێن یان خەفە دەکرێن. پاش ئەم قەسابییە سەرەتاییە، برینکاریی تاکە حیزبی سەرکەوتوو دەست پێ دەکات بە نەهێشتنی هەر ئەندامێکی چالاک هەبێت کە سەری دڵی هەڵداوێت بەرانبەر ڕابەر و تاقمەکەی حیزب کە ماوەتەوە بە تاکە چاپوکسواری سەر شانۆی سیاسەت و کیاست و ڕیاسەت و میاسەت...

خولاسە ئاکامی شۆڕش دەبێتە قەبرستانی ئەو دروشمە ڕوحسووکانەی کە گێلەپیاوی سادەلەوح و خۆشباوەڕ و نەمەییو گیانبازییان دەکرد بۆ سەپاندنیان. هەر هێندەش مۆڵەت دەدران هەناسە هەڵبێنن تا ئەو دەمەی قارەمانی سەرناسی لێخوڕین و ڕاپێچەکدان و پاکسازیی و قاڵکردنەوەی شۆڕش و حیزب و حکومەت لێیان بێ نیاز دەبێت بە لەمپەریان دادەنێت ئیتر بە چەند پفێکی ترومپای د. د. ت ئەو مێش و مەگەس و تەپۆیە دڵشێوێنە هەڵدەوەرێن...

لە دەمی هەڵگەڕانەوەی خەڵقی ئێران دژی حەمەڕەزادا کە شاپوور بەختیار شای بەڕێ کرد و جۆرە

حوکمێکی دیموٚکراتی گرتەبەر بارەها و جارەها دەمگوت ئەگەر حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان هۆشێکی لێککەرەوەی چاکە و خراپەیان هەبێ دەست لە شاپوور بەختیار گیر دەکەن و لە سێبەری حکومەتەکەیدا چالاکیی سیاسی خۆیان بەردەوام دەکەن. چونکە بێ دوودڵی و بێ گومان هەر لایەنێکی شۆڕشگێڕ دەسەڵات بگرێتە دەست تاکێکی ئەو هاوڕێیانەی خەبات و ڕزگاری گیان بە سەلامەتی دەرنابەن و هەمووی دەبنە مایەی ئەو مەتەڵە کوردییەی کە دەڵێ: یەکپای لە دەشتیی دووپای گەییشتێ بەخستییە سەرپشتێ، مەبەستیش لێی پاڵەی دروێنەیە کە بە دوو پایەوە دەغڵی گەنم و جۆی یەکپا دەدورێتەوە و دەیخاتە سەر زەوی...

تاکە بزووتنەوەیەکی ڕزگارکەر کە قارەمانەکەی، «سوارالذهب» ی سوودان، حکومەتی ناجۆری ئەوسای لادا و خۆی کێشایەوە لە حوکم و تەسلیمی پاڵەوانپفەکانی سەر شانۆی سیاسەتی کرد. ئا ئەو مرۆیە بەشەرەفەش خۆشباوەڕ بوو بە فشەفشی نەیژەنەکانی سیاسەت و هەر هێندەمان دیت قەسابخانە دەستی پێ کردەوە... لەگەڵ ئەمەشدا کە دەزانم دڵ و دەروونی «سوار الذهب» وەک زێڕی قاڵ بوویەوە بێ خەوشە، دیسانەوە ئەگەر خۆی کردبایە حکومەت نەیدەتوانی لە ڕێی دیموٚکراسییەوە پاکیی بزووتنەوەی خۆی بپارێزێت چونکە لایەنە سیاسییەکان کە چالاکی سیاسییان پێوەیە و چەرخودۆلابی کووچە و بازاڕ و سەرای حکومەتیش دەسووڕێنن ئۆقرەیان لێ هەڵدەستێ هەتا هەناسە لە ئازادییە خاوێنەکە دەبڕن... هەرچی ئاپۆڕەی خەڵقوڵڵای شار و لادێ و خێڵەکانن هێندە دوورن لە بێنە و بەرەی سیاسەت و حوکم، جارێ، مەیدانەهای سڕی و بێهەستی و خۆنەناسین و بێ بیری تێکەڵ بوونی سیاسەت، لە تەمومژی «دادی کۆمەڵایەتی و مافی سیاسی» و ئەو جۆرە دروشمەی بە ناز و فیزیان دادەبڕێت...

گریمان گرەگرێکی ئەو دروشمانە کەوتە بەر گوێی حوشترەوانێک و وەرزێرێک و لووتبەخەزێمێک، تۆ بڵێی هەستی وەها سەرا و سەرەتایی و بێ بنەما و بێ ژێربینا و بێ ژیار و داد و ڕێکی و ڕوونبینی و بێ دیاربوونی تەمایەکی یەک لوقمە نان لەو گرەگرەوە، ئا ئەو هەستە لێی چاوەڕوان بکرێت ببێتە نوێڵێکی ڕیشە هەڵکەنی نەزانی و بەداوەت و فکری بناوبووی ژێر ئەفسانە و وڕێنەی دێوی سپی، ئیتر قۆڵ و باسکی شەکەتی هەزار ساڵەیی، لە هێکرا، هێز وەرگرێت و باوەش بە باوەڕی گەش و مافی پیرۆزدا بگرێت حکومەتی عومەری عەبدولعەزیز بسازێنێت...؟ هەڵبەت ئەم زڕە خەونی خۆشکەڵەی بنبزێوکەی وا بە خەیاڵی مندا دێت لەگەڵ هەموو بێبایەخیەکی تێیدایە چەندین هەڵوەستی لێکتر جودای خەڵق بە دەوری خۆیدا قوت دەکاتەوە: کەسانێک هەن خەریکی بەرژەوەندی واقیعین وەک توجار و قۆنتەراتچی و کاسبکاری بازاڕ [و بەشێک لە گۆشەنشینی مەلایەتی و شێخایەتی و دەروێشی و سۆفیەتی و ملکەچی قەزاوقەدەر] هەڵگەڕانەوە لە «أولو الأمر» و شێواندنی حاڵوباری هێمنایەتی بە کاری ناڕەوا و نابەرژەوەند دەزانن (توجار و قۆنتەراتچی و کەسانی وەک ئەوان چاو ساغ، پتر بەلای هێمناییدا دەشکێنەوە سەبارەت بە مەسڵەحەتیان و چی ئەوتۆ گوێ نادەنە «أولو الأمر» کە بەلایانەوە زاڵم و دژی دینن]...

کەسانی ئەوتۆش هەن پێوەندییان بە دەوڵەتەوە کز و سستە و خۆیان بە غەدر لێکراو دەزانن بەرانبەر بەرە و تاقمی دیکەی کە دۆستی دەوڵەتن و ڕێز و سامانیان لە برەودایە. ئەمانە خەونی ناخۆش نەبێ بە

دەوڵەتیەوە نابین تا ئەو دەمەی مێزانی مجێزی دەوڵەت دەگۆڕێت و دۆستی کۆن دەگۆڕێتەوە بە هی تازە ئیتر هەڵوەستی هەردوو لا بەرانبەر حکومەت سەرەوبن دەبێ... کەسانی دیکەش هەن لە ئەفەندی و نیوەخوێندووی نێوان ئاپۆڕەی نەخوێندوان و نێوان خوێندەواری سیاسی سەر بە ناڕەحەتی و ناڕەزایی و هەڵگەڕانەوە...

تاقمی هەرە مومتاز ئەو خوێندەوارانەی ئاشقە سیاسەت و هەڵپە و کڵپە و حیزبایەتی دوور لە واقیع و مومکین کە هەتا ئەم دەمەی نووسینی بەردەست ڕێگەیەکیان نەگرتەبەر ئاکامێکی مەیلەو بەرتەمای بە دوادا بێت. چ تاوگیری لە قسەمدا نییە کە دەڵێم خەباتگێڕی شۆڕشاوی هەموو ئامانجێکی مومکینی بەلاوە خیانەتە لەو ڕوەوە کە داخوازییەک حکومەت بیسەلمێنێ هەر دەبێ تەپکە و داو و «مساومە»ی تێدا بێت، کەچی بە درێژایی ساڵەها و بارەها ئەو حکومەتانە بەشێکی هەرە گەورەی مەراقیان پێکهێنانی پێشکەوتن و گەشەکردنی ئابووری و ئاوەدان کردنەوە و پەرەپێدانی زانست و ڕۆشنبیریی خەڵکەکە بوە بە تایبەتی لەو وڵاتانەی حورمەتی ئادەمیزادی تێدا پارێزراوە.

زۆر بە سەیری، حکومەتانی جیهانی «بیست» و سێیەم، هەر بە حوکمی زێدە سەرەتایی و پاشکەوتەییەوەی، چەندێکی سەربەخۆ بووبن دڕتر و ستەمکارتر و خوێنڕێژتر بوون: وڵاتێکی «زاڵم» ی بێگانەی پێشکەوتووی بەسەرەوە بووبێ ڕێبەدێیی تێدا کراوە، هەر نەبێ بایی ئەوەی کە مجێز و تەبیاتی مرۆی ڕاهاتوو بە یاسا و دیمۆکراسی و سەقافەت بە پێویستییەکی ناچاریی حیساب دەکات. بەڵێ، حاکم و دەسەڵاتدار لووتبەرزییەکی پێوە دیار دەبێ بەڵام فەرق زۆرە لە نێوان ئەوەی کە یەکێک نابەدڵی حاکمی پاشکەوتووی هۆشبەتاڵ بوو لە گەردەنی بدرێت و وەیا لە بەندیخانە بڕزێتەوە لەگەڵ ئەوەی کە حاکمی ڕووناکبیر لێی زوێر بێت وەیا بیدات بە دادگا.

دەبێ بزانین و دان بەوەدا بهێنین کە دادگای عێراق و میسری ژێر دەستی ئینگلیز بارەها خاوێنتر و دادپەرستتر و ئازادتر بوو لە دادگای ئێران و تورکیا و ئەفغانی سەربەخۆ... لەمەش زیاتر روزالیوسف کە بەلای چەپدا بوو لە قاهیرە، ڕایگەیاند کە بە درێژایی حوکمی ئینگلیز هەڵبژاردنی نوێنەران فێڵی تێدا نەکرا، ئەو ساڵەی کە خدێو جۆرە سەربەخۆییەکی وەرگرت تەزویر دەستی پێ کرد... ئا لەمانە هەمووی واز بهێنە: ساڵی کۆتایی شەڕی یەکەمی جیهانی کە سپای تورک دەشکا و دەکشایەوە و گرانی قڕی خستبوە وڵات، ئەو زاد و زەخیرەیەکی کە پێی نەدەکرا لەگەڵ خۆیدا ببات ئاگری تێبەر دەدا نەوەک خەڵقەکە پێی تێر بن. کە سپای ئینگلیز گەیشتە کۆیێ بەر لە هەموو شتێک فەقیرخانەی کردەوە و بژێوی برسییانی مسۆگەر کرد. لەمەشدا بەلای خۆیەوە هیچی ئەوتۆی نەکردوە شانازی پێوە بکات چونکە بەزیادە خۆراکی خۆی پێ بوو، تەمایشی نییە بە وڵاتێک خۆی تێر بکات کە لە برسان دەمرێت... ئەو نەهاتوە مامڵەت لەگەڵ سوالکەر بکات چونکە تۆز لە ئاو هەڵناستێت. دەبێ خەڵکەکە ئاهێکی بە بەرەوە بێ قوماشی مانچێستەر و لەندەن بکڕێت. کە غاندی بانگەوازی بڕینی پێوەندی بە کوتاڵی ئینگلیزەوە بەرز کردەوە لەندەن تای دەهاتێ و دەپاڕایەوە لێی لەگەڵیدا بێتە ڕەدایێ. بێگومان، کورد و عەرەب و تورک و فورس ئەگەر ئەو جۆرە بێ حەیاییە لەگەڵ حوکمەتەکانیان بکەن لە جیاتی کەباب بە شیشەیانەوە دەکەن... هەڵبەت ئەم قسەیەم هی دەمێکە کە تازە ئینگلیز پێی نابوە عێراق...

خولاسە خەلقوڵڵای هەموو دنیا بیری جودا جودایان هەیە لە ئاست ڕووداو... هەڵکەوت... هەڵوەست... بڕیار... لەگەڵ تێبینی ئەو ڕاستییە کە نەتەوەی پێشکەوتوو (مەگەر چۆنها) لە سنووری یاسا و ڕێکی و ماف چالاکیی خۆی دەنوێنێت تەنانەت ئیزڕابی قانوونی لەلایەن مزەخۆری حکومەتەوە مانگانە و ڕۆژانە کەم ناکاتەوە و خەلەل بە هیچ مافێک ناگەیەنێ... وەک دەبینیت دەوروبەری جودا... بیروباوەڕی جودا... بەرژەوەندی جودا... پاشخانی سەقافی و نەتەوەیی جودا بگرە دەرسدەری جودا، لە زۆر بار و جاریشدا قۆڕەدەماغی جودا خەڵکی یەک وڵات لێکتر تار دەکات هەرچی هەیشە لەو جوداکارییە هەمووی تاکە ئاکتەرێکی سەر شانۆ کە پێی دەڵێن «مرۆ» بە خۆی و مجێز و باوەڕ و بینین و ئاکاریەوە، چ چاک چ بەد، ماکی جوداوازییەکەیە کە دەزانین هەرچی سەر بە کۆمەڵایەتییە مەخلووقی مرۆکەیە و لە ئاسمان دانەبەزیوە و لە درزی ئەرزیش هەڵنەتۆقیوە.

ڕاستییەکەی، تا ئەم ڕۆژەش کە مرۆی تێهەڵکشیو چەنگەو بازی ئاسمان بوە و مەودایەکی بەرینی بڕیوە لە دۆزینەوەی هۆی «شت» بە ماددە و مرۆ و گیانلەبەریەوە، بە تەواوی و لە هەموو ڕوویەکەوە نەگەیشتوەتە زانینی ڕاستینەی «بزوێن»ی مرۆ: بەڵێ دەزانین «کاکە ئازاد، کاکە وێسف، خوشکە پەریزاد» دەتۆرێت و ئاشت دەبێتەوە... ڕاست دەڵێ و درۆش دەکات... فلسێکی بەلاوە چاوە و ڕۆحی خۆیشی بەخت دەکات... شەیدا دەبێت و بێباکیش... خولاسە چی کرداری لەیەکتر نەچوە ئەویان دەکات بێ ئەوەی هەموو جاران هۆی مەعقوولی هەبێت یاخود کارەکەی لەوانە بێت چاوەڕوان بکرێت... مەراقی تاوڵە و ڕێز هێندەی باوەڕی دینی و دنیایی دەیخەریکێنێت و زەرەری گەورەی لێ دەبینێت بەڵام یەک درهەم بە هەژار نادات... دەمار دەیگرێت و تا ڕۆخی مەرگ لەگەڵی دەڕوات... ترس سواری دەبێت و هۆشی پێ نایەڵێ... دەمدیت ئافرەتی ساڵی ١٩٤٨ لە دوورەوە دزەی دەکرد بۆ ئاگری نەورۆز و دەستی بە چاویەوە دەگرت و ملی دەسوڕاند و دەیزریکاند: ئەیڕۆ نەکەن تەماشای ئاگرەکە بکەن کۆر دەبن، وەردەگەڕێن... ئیتر بۆ خۆت بیربکەوە لەو هەموو ئاکار و ڕەفتار و گفتار و کرداری مرۆ کە تێک دەئاڵقێن و دژ دەوەستن و تێک دەکەنەوە و دەفشێنەوە یان کشت دەبن بۆ شەڕە چەپۆڵک...

پیاوی دیندارم دیتوە کاری بێ شەرعی کردوە بەڵام بە جۆرێک لەو جۆرانەی دڵی خۆی پێ تەسکین کردوە کە بشێ بە کاری شەرعی بڕوات هەر نەبێ لە ڕواڵەتدا. تۆیش ئەمانەت دیتوە، ڕەنگە بیرت لێیان نەکردبێتەوە... تاکە یەک نیگا بۆ حاڵوباری ئێستاکەی خەباتگێرانی کوردی هەرێم [لە کۆتایی کانوونی یەکەم، ساڵی ١٩٩٦ز] هەڵکەوتێکت نیشان دەدا کە بە هیچ دینێک و دنیایەک و هۆشێک و شێتییەک نەدەشیا ڕوو بدات کەچی بلیمەتی «مرۆ»ی شێواو ئەو ناموومکینەی کردە تاکە مومکین...

ئەمەو زیاتریش دەڵێم لە حاڵوباری سەرەوبن کە هەر هۆشی سەرەوبن دەتوانێ دروستی بکات و هەرگیز لە وزەی جانەوەردا نییە چشتی ئەوتۆیی دابهێنێت، بەڵام لە بیر ناکەم کە من و تۆیش و فلان و فستانیش بەش بە حاڵی خۆمان ڕەفتاری لەیەکتر نەچوومان هەیە و، ڕەنگە، کەمیش نین... کەسانی ئەوتۆش زۆرن لەوانەی بۆیان بلوێت هەمان ڕەفتار دەکەن [وەک کە دەڵێن بۆرژوازیەتی دروست دەکەین و دەیرمێنین بۆ بەڕاست گێڕانی فەرموودەکانی نازانم کام پێغەمبەر]. ماوە ئەوەش بڵێم، کوردێکی لە ٢٥٠٠ ساڵەوە مێژوو بەدەر بوە و ساتێکی سانەوەی نەدیتوە و دەرفەتێکی نەبوە بەهۆشێکی ئاسایی و

گیانێکی ئارامەوە پێوانە و کێشانە بکات و لە حاڵەتێکی زێدە دەگمەنی دەورەدراو بە دوژمن خەریکی کولەمەرگییە، تا ڕادەیەک، چاوپۆشیی لەگەڵدا دەکرێت. کە دەبینین نەتەوەی خاوەن کیان و دەوڵەت لەسەر هیچە هەمان خۆکوژی و وڵاتکاولی دەکەن... بۆرە هەنجەتێکیش هەیە پەنجەی بۆ ڕابکێشین و بڵێین: خەباتگێڕان و سەرۆکەکانیان پشت ئەستوورن بە تاکە سەرمایەی عاتیفەی کوردایەتی، ئەگەر لەوانە بانایە ئەندامی نەتەوەیەکی خاوەن سەروەت و ژێربینا و تیجارەت و کێڵگەی زەنوێر بن لە سەرەتای خەباتیانەوە دەستپارێزییان دەکرد لە ڕماندن و کاول کردنی بێلزوم. هەر چونکە بینا و ساختمان و پرۆژەیەکی لە هەرێم هەبوو دەسکردی بێگانە بوو نەک هی نەتەوەی کورد، واتە دەتگوت منداڵی هەڵگیرایەوەن نەک هی کەمەری باوکی، بۆیە بوو بێپەروا و بەر لە شەڕی براکوژی هەر حکومەتەکەی هەرێم هەمووی ڕیشەکێش کرد. دەسا بە کوردستان سوێند دەخۆم ئەگەر ئەو بینا و پرۆژانە دەسکردی خەباتگێڕانی کورد بوونایە زۆر بە درەنگترەوە و لە حاڵەتی بێئومێد بووندا زاتیان دەکرد توونایان بکەن.

بۆ ئەوەی قسەکانم نیوەچڵ نەبن، سێبەرێکیان دەهێنمەوە بەر زەینی خوێنەر کەوا ڕەنگە لەخۆوە تارمایی نەداتەوە بایی دەرک کردنی‹٢٥› کە دەڵێم ئەگەر خەباتگێڕان خاوەن فلان شت و فیسار دارایی بانایە دڵیان نەیدەهێنا وا بە ئاسانی کاولی بکەن، لە ناوەڕۆکی قسەدا ئەو ڕاستییەی واقیعی خۆی ڕەپێش دەخات کە بوونی دارایی و ساختمان و تیجارەت و بینای دە نهۆمی بەڵگەی هەبوونی ژوورخان و ژێرخانێکی دێرینە کە خاوەنەکەی بە داخوازیی ئەو سامانە و بنگە سەقافی و پیشەسازی و هونەری و زانستی و ئابووریەکانی پلەی بەداوەت و نەزانی و بێ نەزمی بەجێ هێشتوە و دەمێکیشە ڕاهاتووی ژیان و داب و دەستووری ژیارە و دەست لە بینە قاقەی خۆی نانێت.

بێ ئەوەی من بیڵێم وەیا یەکێکی تر بفەرموێ ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات هەرگیزاو هەرگیز پەلاماری ئەڵمانیای ڕۆژاوای نەدەدا بۆ تێکدان و کوشتن و برین: لەوانە بوو وشاری ڕووسەکان بەشێکی شیووعیە ئەڵمانەکانی هان دابایە بۆ کارێکی ئەوتۆیی... کە ئەم ئیحتیمالەش زێدە کز بوو، ڕووشی دابایە گەلی ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات هەر هێندەی دەکرد بە بەهانەی شەڕ خۆی هەڵکوتێ بۆ باوەشی براکەی... باڵکانی ئەم ڕۆژانە شەڕی تێدایە ئەمما لە نێوان دوو نژاد و دوو ئایینی لێکتر جودا. لێرەدا بە هەلی دەزانم شتێک بڵێم لەبارەی حوکمدارە کوردەکانی بەر لە ١٠٠، ٢٠٠ ساڵ و پێشتریش کە دەگوترێت و دەگوترێتەوە هێندە فامەیان نەبوو دۆستایەتی و هاریکاری لەگەڵ یەکتردا بکەن بۆ خاتری کوردایەتی و بۆ خاتری خۆیان.

ڕەنگ بوو بەر لە پەنجا ساڵ ئەم قسەیە ڕێوجێیەکی هەبایە کە جارێ براکوژی و دووبەرەکی و لێکژەنینی خەباتگێڕان سەری دەرنەهێنابوو بەڵام لەم ڕۆژگاری سەردەمدا پاش ئەوەی خۆخنکاندن تەنگی هەڵچنی بە خۆرزگار کردن (کەی؟ لە کۆتایی سەدەی بیستەم!) دەبێ چەپکە گوڵ بۆ حاکمە کۆنەکان بە دیاری ئاوای قەبرەکانیان بکەین کەوا بە دەگمەن نەبێ خەریکی یەکتر برینەوە نەبوون... خوێنەری ئازیز! گیانی کوردایەتیی ڕاستەقینە تا ئەمرۆکەش ڕەگی دانەکوتاوە لە دڵ و گیانی کوردپەروەران بایی ئەوە بکات زاڵ بێ بەسەر گیانی حیزبایەتی و ناوچەپەرستی...

به خەیاڵ خۆت بەرەوە بۆ ئەرزەڕۆمی بەر لە ٢٠٠ ساڵ، ئایا کەی و چۆن و چەند بیرت دەکردەوە لە کرماشان و سنەیەک کە ڕەنگ بوو ناویانت نەبیستبێ، لەوە هەر بگەڕێ کە هیچ شتێک لە بارەیانەوە نازانیت و کەم و زۆر بە دڵتدا نایەن! دامنا پەرییەک، شەیتانێک ئەو خەیاڵەی لە مەڵاشووت گێڕا ئنجا چی؟ تۆ کە نەتوانیت بیر بکەیتەوە لە تێک بەستنی ئەرزەڕۆم و دیاربەکر بۆ بەرژەوەندێک، هەرچی دەبێ ئەو بەرژەوەندە با ببێ خوام دەیکرد جۆری لەوەڕاندنی بزن بێت یان بە گژدا چوونەوەی هەیتە بێ، ئاخۆ چ جۆرە بیرکردنەوەیەک، دەربارەی سنە و کرماشان بە کەللە حەتاڵ و بەتاڵەکەتدا دەهات؟ ئایا بیرگێڕیت دەکرد بۆ پەرەپێدانی متوربەی فستەق لە دارمازوەکانیان یان جۆری ئاگربڕی لە پووش و پاوانەکانیان!! خۆ بەو حەق و ناحەقە قەسەم بایی نووکی دەرزی بیرت بۆ کوردایەتی و تورکایەتی و فارسایەتی و ئیسلامەتی و کافرایەتی نەدەچوو، ئەشهەدو بیللا بیرت بۆ هیچ شتێک نەدەچوو چونکە وەکوو تاکێکی بێدەسەڵات و تێنەخوێندرایەوە و بێئاگا لە جیهان هەر ئەوەندەت پێ دەکرا خۆت و منداڵت تێر بکەیت ئەویش بە ئێش و ئەرکەوە. ئەوسا نەک مرۆی بێسەواد، بەڵکوو خوێندەواریش [مەلا و شێخ] بێئاگا بوو لە سیاسەت چ جایی کوردایەتی. دەشیا دەسەڵاتدارێکی وەکوو شێخی نەهری پەلەیەکی حوکمداری کردبێت بەڵام نەک کوردایەتی، بە بەڵگەی ئەوەی ئەگەر غەوسی گەیلانیش زیندوو بایەوە و داوای حاکمایەتی کردبایە لە نێوان کوردان شێخی نەهری بەگژیدا دەچۆوە.

گیانی نەتەوەیی و نژادی بەندە بە گەلێ هەلومەرج، لە پێش هەموانەوە سنووری دیاریکراوی وڵاتەکەی دێت کە دەبێتە عەلامەتێکی ئاشکرای هەبوونی نەتەوەیەک لەو جغزەدا. نەتەوەی ژێردەست و کەمزان ئەگەر سنووری مەعلوومی نەبێ هەر ئەوەندە هەست بە قەومایەتی دەکات کە زمانەکەی پێناسەیەتی، ئەویش بە مەرجی لەت لەت نەبوون و لێکتر نزیک بوونی جۆری ئاخاوتنیان. هەبوونی سنووری ئاشکرا ئەگەر لەژێر دەستی بێگانەشدا بێت ئەوەندەی بە دمەوەیە کە بەرهەمی ناوچەیەکی نابێتە قاچاغ لە ناوچەیەکی دیکەی. ئنجا بەرهەمی وڵاتێکی دراوسێ کە بە قاچاغ دەژمێردرێ سەر لەنوێ دەبێتەوە بە شایەد بۆ هەبوونی نەتەوەیەکی خاوەن ماڵ. خۆزی سەرلەبەری کوردستان ژێر دەستی یەک سولطان بایە ئنجا با لە خەفەتان دڵەکوتکەمان پێوە نووسابایە.

برا شیووعیەکان لەم ڕووەوە حەسایەوەن و خۆ دەدزنەوە لە «انفصالیة» وەک بڵێی کوردەکە خۆی لە بەهەشت دەدزێتەوە بە خەبات کردن بۆ یەک بوون وەیا سەربەخۆیی کەرتەکان... نەشیدی «ئێمە کوردین نەتەوەی کوردین» کرایەوە «ئێمە گورگێن نەتەوەی گورگێن» هەر هەتا هەستی بە کورد نازین بگۆڕێ بە هەستی شەرمەزاری و بەوەشدا کوردەکە ناچار بێت خۆ بداتە مەیلی تێکەڵ بوون لەگەڵ بزووتنەوەی پرۆلیتاریای نەتەوەی زۆرینەی وڵاتەکە وەک پاشکۆی بێبایەخ و بێپێناسە... ئەم مەسخەرەیەی «کوردین گورگێن» لە تەوژمدا بوو کەچی، ئەوسا هیچ یەکێک لە لەتەکانی کوردستان دروشمی جودا بوونەوەی هەڵنەکردبوو نەک لەبەر عەیبی جودا بوونەوە، کە دەزانین هەموو میللەتێکی ژێر دەست و زۆرلێکراو و مافخوراو و خانەوێران مافی ئەوەی هەیە وەک بەرخ لنگە فرتکێی سەربرین بکات و بۆ دەرباز بوون لە مەرگ. جودابوونەوە لە جغزی ئیمکانی کورددا نەبوو چ لە ڕووی ئاڵقەبەندبوونی سیاسەتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەلایەن دەوڵەتەکانی لەتکەری کوردستان دژی هێوای گەش و پیرۆزی سەربەخۆیی، چ لە ڕووی

وشاری ماددی و مەعنەوی دەوڵەتە زلەکانی دۆست بە لەت کردنی کوردستان بۆ بەردەوام بوونی «حال راهن – باری ڕەخساو» ی قاڵب بەستوو لەگەڵ بەرژەوەندی ئەو دەوڵەتە زلانە هەم بە پێوانەی «نەوت» و هەم بە کێشانەی ڕەتاندنی سۆڤێت کە دیتمان «پەیمانی بەغدا» لە ناوەڕاستی پەنجاکاندا بەسترا بۆ ئەم دوو نیازە و بۆ ڕاگرتنی سیاسەتی جیهانی دوور لە شەڕی سێیەمی جیهانی.

برا شیووعیەکان بەو بیرە چرووکەی وەها سەراوییەوە کە دژی بزووتنەوەی کوردایەتی ڕادەوەستان پتر یاریدەی «پەیمانی بەغدا» یان دەدا لەوەی بزووتنەوەی پرۆلیتاریا خەستتر بکەنەوە... سۆڤێت خۆی، بە هەموو فشەفشی دروشمە ساختەکانی «دۆستایەتی» گەلانیەوە ویستی مەهاباد و تەورێز بکاتە نرخی ڕێککەوتن لەسەر نەوتی باکووری ئێران. بەڵام سەد شوکر بۆ تێشکانی ستالین لە ئاست قەواموسسەلتەنەدا هەر ئەوەندەی بۆ مایەوە بە مایەی ئابڕوو چوون کە، بە ڕاستی، مەهاباد و تەورێز بوونە قوربانی...

برا شیووعیەکان پەلەنارێکی کۆنە فەلسەفەی عەرەبانەی «ئاشتی جیهانی» یان لە نووسینەکانی ئەوسایان بزمارڕێژ کرد گۆیا ستالینی پێغەمبەری ئاشتی و برایەتی گەلان هەموو ئادەمیزادی چەپارەدا لە شەڕی ئاتۆم بەو وازهێنانە لە نەوتی ئێران... ئنجا کە ئەمە ڕاست بێ ڕاستییەکی لەمیان درێوتر دووچاری ستالین دەبێت: بۆچی جیهانت هێنایە سەر لێوی شەڕی ئاتۆم بەو ڕێککەوتنەت لەگەڵ قەوام و دوو نەتەوەی بێدەسەڵاتیشت دایە بەر هێرشی ڕق لە دڵی تاران؟ کوا پێغەمبەراتیە سەلماوەکەت لەلایەن سەدەها ملیۆن مرۆی ئەم جیهانە خۆ ئەوەی کردت کە بریتی بوو لە دۆڕاندن و حەیاچوون بە مردووی قەبرستانیش دەکرێت... لێرەدا حیکایەتێکی خۆشکەڵەم بە بیردا دێت: پیاوێکی قسەخۆشی مەنگوڕان «خەمۆ» ناو، دوای تێشکانی سپای ڕەزاشا کە ویستی بەرانبەر ئینگلیز و ڕووس ڕاوەستێ لە ساڵی ۱۹٤۱ و هەر هیچ ڕانەوەستا، گوتی خەمۆ تەڵاقی کەوتبێ بە تەنێ پترم دەوام دەکرد لە سپای ڕەزاشا... گوتیان چۆناوچۆنی؟ گوتی خۆم دەشاردەوە هەتا دەیانگرتم سێ ڕۆژی دەویست!! قسەکەشی ڕاست بوو. منیش دەڵێم: خەمۆ تەڵاقی کەوتبێ لە ستالین چاکتر دەمتوانی ئاشتی جیهان بپارێزم بە وەدا کە داوای نەوتەکە نەکەم و قوربانیشی تێدا نەدەم.

ماوە بڵێم تا ئێستاش، مامۆستا ئۆجلانی لێ دەرچێ‹٢٦› چ لایەنێکی سیاسیی ناوداری کورد دروشمی جودابوونەوەی هەڵنەگرتوە: کوردی گوتەنی، کەنگر و ماستیش بە وەعدی خۆی. لەبارەی هەڵوەستی مامۆستا ئۆجلان و هاوڕێکانییەوە هەڵکەوتێکی لەبار بۆتە یاریدەدەر و ڕەوابوونی خەباتەکەیان بەو جۆرەی دەیکەن ئەویش هەبوونی دەرفەت و کەلێنێک لە ڕووکاری ئەرمەنستانەوە کە نەیهێشتوە دوو سەری کەوانەی دوژمن بەدەورییەوە بگەنەوە یەکتر وەک کە لەبەشەکانی تری کوردستان دەدیترێت...

«کەنگر و ماست بە وەعدی خۆی... وەختی خۆی» ڕێم دەدات لە کولانەی مرۆڤ و دەوروبەروە زمانێک بگێرم لە مەدلوولی ئەو پەندە سەبارەت بە هەموو ئادەمیزاد: هەر تاکێکی ئادەمی هەبێ بە دەم درێژەی تەمەنیەوە، بێ ئەوەی سەرنج بگرێت و هەڵوەستی لە ئاستدا بکات، گەشتێکی دەیان جار پتر لە حەفت سەفەرەکەی سەندباد بەڕێوە دەبات. بەر لە هەنگاوی یەکەمی ژیانی نۆ مانگ لە منداڵدانی دایکیدا،

بێئاگا، ڕادەبوێرێ... زۆر جاران، لەو بەینەدا، بەهۆی هەڵەیەکی دایکی وەیا ڕێکەوتێکی نالەبار دووچاری تەنگانە دێت و واش دەبێ لەبەر دایکی دەچێت و مردەزاد دەبێت ئیتر خۆی بەسەردەچێت و خەفەت و پەژارە بۆ دایک و باوک و کەس و کاری، بۆ ماوەیەک، بەجێ دەهێڵێت... لە هێندێ حاڵی دەگمەندا ئەم مردەزادبوونە دوایین ئومێدی دایکی لە زگوزار دەبرێت ئیتر کێشەی وەجاغکوێری ژیانی خێزان تاڵ دەکات مەگەر مێردەکە بەبەریەوە مابێ جاری دووەم ژن بهێنێت و بشوێرێ...

بە زۆری ۲-۳ساڵی سەرەتای تەمەنی منداڵ سڕاوەتەوە لە یادی منداڵەکە خۆی بەڵام هەموو سەروبەرێک و خواروژوورێکی لە دەفتەرخانەی ڕۆژگار و لیستەی ڕووداوەکانی ژیانی، بە وردی، تۆمارکراوە و تین و تاوی بۆ سەر چۆنیەتی و چەندەتی لەشسازی و دەروونسازییەوەی شوێن قامکی خۆی نەقش بەستوو کردوە بە جۆرێک کە لە ئایندەدا لە ڕەفتار و کرداری بەدەردەداتەوە. ئەم لایەنەی تاو و تەئسیری ڕووداوی دەوری ساوایی مرۆ لەلایەن زانای لەش و دەروون کە پزیشک و دەروونناسە بەهەند هەڵدەگیرێت و لە چارەسەر کردنی نەخۆشیی تێدەخوێنرێتەوە.

من خۆم بە منداڵیی دەوری سێ و چوار ساڵەم لە ڕادەبەدەر ترسی سەگم لە دڵدا بوو، هەر لەگەڵیشم ما تا ئەم ڕۆژگارەم بەڵام لەو تەمەنەوە کە هەستی «شەرم» بە خەبەر دێت بە هەموو توانامەوە ترسەکەم دەشاردەوە یان دوورەپارێزیم دەکرد لەوەی بکەومە ئیمتیحانی ڕووبەڕوو بوونی تەنهایی لەگەڵ سەگدا بەتایبەتی کە دەمزانی سەگەکە درِە... لە حاڵی دەگمەندا، پاش تێپەڕین لە پلەی منداڵیم، وابوە لە لادێ ڕێکەوت خستوومیە ئەو ئیمتیحانە بەڵام شەرمی ترسنۆکی زاڵ دەبوو بەسەر ترسەکەم و پێمەوە دیار نەدەبوو ئەمما بەزۆر لەخۆکردنێکی پاڵەوانانە و تەمای ڕاگەیشتنی خاوەنی سەگ وەیا کەسانێکی لێم نزیک بە هانام... ترسی برووسکەم لەدڵدا بوو ئەمما چەندێکی لە نزیک باوکمەوە بوویێتم ئەو ترسەم نەدەهاتێ نەک لە تەمەنی منداڵیم و بەس بەڵکوو لە هەموو تەمەنێکی دواترم تا ساڵمەرگی لە ۱۹٤۳... تومەز خوشکی لە خۆم گەورەتر، یانەجیبە، ئەویش وەک من بوە، دوای مەرگی باوکم بۆمی گێڕایەوە... بێگومان ئەو ترس و لەرزەی تەمەنی ساوایی نرخی بە زیادەوەی لە هەموو کەسێک وەرگرتوە هەرچەند هەستیشی پێ نەکرابێ... پاش پلەی ساوایی پلەی منداڵی نێوان ساوایی و سەرەتای خوێندنی قوتابخانە، جاران ۲-۳ ساڵی دەگرتەوە، بە خۆی و گیروگرفتی لەگەڵ هاوتەمەنان و فرەبوونی تەما و ئومێدی منداڵانەی و شەبەنگی هاوڕێیی بەهێزتر و کەموکورتیی خۆی لەتەک منداڵە دەوڵەمەند و ئەو جۆرە کاریگەرانەی نایەتی (نەرێتی)<۲۷> دەوری هەست و نەست چەپێنی دەدیت و لەگەڵیدا بە پلیکانەی ژوورا یان ژێرا خشکە دەکات و کردوویەتی... خوولیای ئەو تەمەنەی دەڵەمەیی و تاو و تەئسیری باری نالەبار و لەباری لە ناخی منداڵدا چرنووک گیر دەکات و دادەڕووشێنێ [ئەگەر تەئسیرەکە بەد بێت، بەزۆریش بەدە]... تارادەیەک ئەو تەمەنە نەخشەکێشیی تەمەنی دواتری قۆناغی خوێندن دەکات و لەو باری شلکدا منداڵ کە نەمەییوە و مەناعەتی کەمە فەلاکەتی گەورەی دەروونی و ئاکاری دیار و ئاشکرای ناحەز شەڕ دەفرۆشن بە ئیرادەی لەرزۆکی. ئەگەر زاڵ و مڵهوڕ بوو خۆی دەبێتە ملۆزمی بێدەسەڵاتان و خووی زێدە نامەردانەی تێدا دەڕسکێت... کتێبی فرانک هاریس My Life and Loves بخوێنەوە و

بزانە لە بەشی داخیلیی قوتابخانەی کوڕانی بیستەکان لە U. S. A چ ڕووی داوە... پێویست نابینم بە درێژی هەموو پلەی تەمەنی مرۆیەک بکەم بە نموونەی تێوەڕامانی خوێنەر، ئەوەی لێرەدا مەبەستە دوو خاڵی سەرەکییە:

١- هۆی بەرهەم و ئامێری کشتوکاڵ و پیشەسازی، کە خۆیان دەسکردی مرۆن، لەو تەمەنانەی مرۆی تێدا دەڕسکێن و قاڵبەستوو دەبن دەخلێکی کەم و زۆریان نییە لە چارەنووسی ساوا، منداڵ، لاو... کە پتریش هەڵکشاو داڕێژراپە دواین قاڵبی فراژووتنی ئیتر هۆی بەرهەم، مەگەر ببێتە ساحیر، بە جارێ لە تاوتەئسیر دەکەوێت کە پێشتریش هەر بێ تەئسیر بوە.

٢- هەڵکشانی مرۆ لە ساواییەوە بۆ تەمەنی قاڵ بوونەوە، چ بە پێیان بڕوا بۆ قوتابخانە و چ بە ولاغ و چ بە گەڕۆک، هەر پابەندی ئەو کاریگەرانەیە کە هەبوون و دەمێنن بە تایبەتی لە تەمەنی شلکی ساوایی و منداڵی و هەرزەیی... مرۆ لەو گەشتە درێژ، یان کورتەی، تەمەنی چەندین جار باری ژیان و گوزەرانی دەگۆڕێت و پێبەپێ وردیاتی ڕەفتار و کردار و ئاکاری بێرە و بەوێیدا دەگێڕێت و هەزاران هەزار حاڵەتی جودا جودای بەسەردا دێت و هەزاران هەزار هەڵوەست و هەڵکەوتی لەبار و نالەباری تووش دێت و ڕووپەڕەی ژیانی پڕ دەکەنەوە و هەتا مردنی هەر پیریشی دەکەنەوە ئا لەو هەموو هەوڵ و تەقەلا و کردار و ڕەفتار و گفتاری، وێڕای ژیانە پەردە پۆشکراوەکەی شەوانەی و ڕۆژانەی شەرمهێنی، تاکە یەک وشەی و یەک هەنگاوی و یەک کردەوەی ناگاتە تۆماری مێژوو و بەر سیاسەت و ئابووری ناکەوێت و ناشچێتە دەفتەرخانەی فەرهەنگ بە زانست و هونەریەوە.

خولاسە سەرلەبەری تاکانی مرۆڤایەتی ژیانێک ڕادەبوێرن کە پتر لە ٩٠٪ی چەندوچۆنیەکەی پێوەندایەتیی بە مێژووی نووسراو و بە ئایدیۆلۆژیای ڕامیاری و بە ئابووریی ناو کتێبان و بە شەڕە دەندووکێی حیزبان... و... و... وە نییە و هەمووی لە خۆوە سڕاوەتەوە و مومکینیش نییە نەسڕێتەوە هەرچەند ژیانی مرۆ بەو چشتە خوێڕیلانە [کە زۆر جاران بایەخ وەردەگرن] پڕ دەبێتەوە. لە نموونەدا دەڵێم هەڵبژاردنی نوێنەران لە ٣، ٤، ٥ ساڵدا جارێک ڕوودەدات و لە گەلێک وڵاتدا هەر بە ناویش هەڵبژاردنە کەچی هەڵبژاردنەکە و فێڵ و فەرەجەکەی و سوێند بە درۆ خواردنەکەی تا دەورەی بەسەر دەچێت یان لە نیوە و دووسێیەکی دەورەکەی هەڵدەوەشێتەوە، دەبێتە ڕواڵەتی ئیرادەی گەل و یاسادانان و سیاسەتی تەکتیک و ستراتێجی دەوڵەت، زۆرینەی نوێنەرەکانیش هەر تێنەگەیشتوون ئەو تاس و حەمامە چۆن دەبێتە زەریبە و تەجنید و قانوونی هەمە بابەت و بەرنامەی خوێندن- لە نموونەی بەرچاوی خۆم دەیگێڕمەوە:

دواین نوێنەری کویێ بەر لە فرتەنەی تەمووزی ١٩٥٨ دەیگێڕایەوە گوتی، لە هۆڵی کۆبوونەوەی نائیبان بووم نووری پاشا (نوری السعيد) هاتە ژوور بانگی کردم: فلاناغا! گوتم: هۆ و... گوتی: «نیساب حازر - النصاب حاضر؟» گوتم: نەعەم. گوتی: مجلس فاتحه! تومەز بێ ئەوەی بزانێ مەسەلە چییە دیتوەتی هەموو جاران سەرۆکی نوێنەران لە ڕۆژی کۆبوونەوەدا، لەسەر کورسی سەرۆکایەتی دانیشتوە و چاوێکی بە هۆڵدا گێڕاوە و زانیویەتی ژمارەی پێویست لە نوێنەران حازرن ئیتر گوتوەتی: النصاب حاصل. فتحت الجلسة.

هەر ئەم مەجلیسە بوو بڕیاری دا، دوای یەکبوونی سووریە و میسر، کە عێراق و ئوردونیش یەکتر بگرن. جارێکیان قانوونێک هات بۆ مەجلیس کە من تێیدا نوێنەر بووم (لە ١٩٥٣) تومەز قانوونەکە بە مجێزی حکومەت نەبوو، لە دەنگ وەرگرتندا هەرچی نائیبی «معارض» بوو دەیگوت: موافق. نائیبی حکومەتیش دەیگوت: مخالف. کە ناوی محموداغای زێباری خوێندرایەوە پەشۆکا نەیزانی چ بڵێ باشە... یەکێکی خێرەومەند گوتی: موافق- ئیتر بێ دوودڵی «موافق» ێکی زرینگەداری گوت... مەجلیسەکە کەوتە سەر گازەرای پشت...

دەڵێن شێخێکی عەرەبی لەم بابەتە جەریدەی سەرەوبن گرتبوو... لێیان پرسی چی تێدایە. گوتی: «ماکو غیر سیارة مقلوبة...» هەر ئەوەیە ئۆتۆمۆبێلێک وەرگەڕاوە...

بە ئیزنی خوێنەر ئەم نوکتەی مەجلیسی نوێنەرانی میسری بیستەکانت بۆ دەڵێمەوە لە بابەتی «موافق» کەی محموداغا... سەعد زەغلوول سەرۆکی نوێنەران بوە، ئەندامان لەسەر هێندێ ماددەی دژوار دەمەتەقە و چەقەچەقیان بوە تا ئەوەی یەکێک مستی لە مێزی بەردەمی خۆی دا و گرمەی لێ هەڵستاند، نائیبێکی «صعید» ی میسر خەوی لێکەوتبوو ڕاچەنی و لە نائیبی تەنیشت خۆی پرسی: چ هەرایە، نائیبەکەش «صفی محمود پاشا» نوکتەباز بوە گوتوەتی: هەرایان لەسەر حەڵاڵ و حەرام بوونی گۆشتی حوشترە... صەعیدیەکە مستی لە مێز داوە و داوای قسەی کردوە... لە نۆرەی خۆیدا بە توندی لەو خەڵقەی ڕاخوڕیوە: ئێوە کاتی مەجلیس بە فیڕۆ دەدەن، لە هەموو مەزهەبەکانی ئیسلام گۆشتی حوشتر حەڵاڵە... ئیتر بوو بەو قاقایەی کە ناگوترێتەوە.

کە ئەمە حاڵی هەندێک لە نوێنەران بێت زۆر جاران وەزیری ئەوتۆش پەیدا دەبن وەک ئەوەی شاعیرێکی عێراقی لە بارەی وەزیری سەردەمی کۆنەوە دەڵێ:

یعدد أیاما و یقبض راتبا

ڕۆژ دەژمێرێ و مانگانە دەستێنێ

بەهەمەحاڵ و بێ دوو دڵی دەڵێم: مێژووی میللەت کۆ بکەوە و بیکە یەک کتێب... کردە و گوتە و گەپ و کاری خوێڕیلەی بە درێژایی عومری یەک مرۆش بنووسە بە کتێب، گومان نییە لەوەدا کە کتێبی تاکە کابرا گەلێک قەبەتر دەبێت. ئنجا کە ئەمەت زانی و بە نیسبەت زوربەی هەرە زۆری ئادەمیزادیش هەمان باوەڕت بوو لێت ڕوون دەبێ کە تۆ سەیری masquerade ێک دەکەیت لە دەفتەرخانەی مێژووی ئادەمیزاد نەک تۆماری ڕاستینەی فەرهەنگی ڕەسمی. کە ئەمە دەڵێم لە بیریشمە ئەگەر مرۆ خۆی ناچار کردبایە بە بیرکردنەوەی هەموو کردە و بردە و خەون و وڕێنەیەکی زوو دەمرد چونکە مێشکی ئاخناو دەبێ و دەتۆقێ. دەشبێ بزانیت ئەو ڕەفتار و کردار و گفتارەی بێبایەخ بەشێکە لە «دەوروبەر» وەک کە ئەدەب و دین و هەڵپەرکێ و گۆرانی دەوروبەرن هەرچەند هیچیان بریتی نین لە ماددەی بە پۆز و کێش وەک بەرد و سەلکە پیاز. خۆ دیکتاتۆریەت و دیمۆکراسی و شیووعییەت و سەرمایەداری و چی و چی هیچیان وجوودی ماددییان نییە، بەزۆریش ئیشتراکیەت و شیووعییەتیش هەر بارتەقای گۆرانی و نوێژ و ڕۆژوو وجوودی سەربەخۆیان هەیە، بە ڕاستی وجوودە سەربەخۆیەکەشیان پتر لەگەڵ خۆی ڕاست دەکات

تا ئەوەی دەکرێتە بەرنامەی ژیان کە هەر بابایە و ڕیسوا دەکرێت و وەرزێرە و دەکوژرێت و ستیخانۆڤە و دەشێوێت و خواستالینە و قەبربەدەر دەبێت و کێڵگەیە زەرد هەڵدەگەڕێت... و یت... و یت... ئەمە دەڵێم چونکە لە وڵاتی شیووعی ناشێ بگوترێ ناتەواوی و بێ دادی و زوڵم و درۆ و ئەفسانە هەیە هەرچی وڵاتی بێ ئابڕووی «بۆرجوازی»یانە هەموو عەیب و عاری وەک پاشەڵی بزن بە دەرەوەیە ئیتر چی لەبارەیانەوە بڵێم ناگاتە سێیەک و پێنجیەکی ئەوەی خۆیان دەیڵێن و زۆر جارانیش لە زەمینەی ڕکابەری لێی زیاد دەکەن...

ئەو دەوروبەرەی بریتی بوو لە ڕەفتار و کردار و... و... تاکە یەک پیتی و یەک جووڵەی دەخلی نەبوو بەسەر چەکوچ و داس و هۆی بەرهەم بە گشتی و ئامێری بچووک و زلیەوە هەر لە دەرزی هەتا کەپسوولەی ئاسمانی... دەخلیشی هەبایە، کە نییەتی، ئامێری مردوو بە داس و گاجووت و چەکوچەوە زمانی نییە بگەڕێ بە داواکار مەگەر بابای وڕێنەگۆ تەرجومانی بکا بۆی. ئەوساش ئامێرەفەندی هەر دەمێنێتەوە بە مەخلووقی مرۆ، بارتەقای قسە و هەنگاو و دامە و فووتبۆڵ... بگرە هەتا تەیارە و مەیارە... ئەمە دەڵێم دەشزانم بابای مێشک ئاخناو بە قودسیەتی ئالەتی مردوو هەناوی قرچەقرچ دەکات کە دەبینێ بەو بێباکییە ڕووبەڕووی خوایە بێگیانەکەی دەبم... هەرچەند من لەو پلەیەدا نەماومەوە «ڕواڵەت» کارم تێ بکا دیسانەوە هەر چونکە لەسەر خاکی بێدەسەڵاتی و بێسامانی و بێهێزییەوە دەنۆڕمە جیهانی جنجاڵ پتر قێزم لە تەیارەیە تا داس... عاتیفەم نەک هۆشم لێم خۆش دەهێنێت، کە هەر مومکین نەبێ بەرەوپێشەوە بگەمە تۆزی قافلەی پێشکەوتووان دڵەسوڕکێی ناچاری خەریکە ئاواتم بگۆڕێ بە پاشەکشەکردنی مرۆڤایەتی بەڵکوو لە کشانەوەیان بەیەکتر بگەینەوە... ئەوساش ئومێدێک هەیە ئەوان لە ئێمە خێراتر بەرەودوا ببنەوە ئیتر بە کێشانەی ئێستاکەمان ئێمە پێشکەوتووتر دەردەچین... دەک ماڵی کۆست کەوتۆیی برمێت چۆن خەیاڵی بە دوای موستەحیلەوە دەبەستێتەوە.

بە داخەوە، ئەم لایەنەی سڕانەوەی دێڕەکانی دەفتەری ژیانی تاک کە دەخلیان بە گرمە و زرمەی سیاسەت و هەرای ئایدیۆلۆجیانەوە نییە، نەبوو بە مەراقی خاوەن بیروڕای سەر بە کۆمەڵایەتی و مێژووەوە، با بڵێم من نەمدیت کەسێک لەو بەرەیە هێمایەکی بۆ بکات و بایەخێکی بداتێ لە کاروباری کۆمەڵایەتیی بەرفرەوان کە دەزانین زۆر جاران ڕەفتاری نامەئلووفی مەیموونێکی باغی جانەوەران دەبێتە سەرەباسی ڕۆژنامان. بەڵێ، دەزانم ناوناوە شتێکی ئەوتۆییش لە حاڵوباری نامەئلووفی هەندێ کەس دەنگ و ڕەنگ دەداتەوە ئیتر لەبەر ناو و شۆرەتی کەسەکە بێت یان زێدە سەیر بوونی ڕەفتارەکە بێت بەمەشدا چ سوودێک بە فرەوان کردنی نیگای بیریار و مێژووناس ناگەیێنێت. ڕەنگە پزیشکەکان و سایکایەتریستەکان لە نوختە نیگای نەخۆشییەوە شتێک بنووسن، گومانم ناچێ کارەکە بگەیەننە مەیدانی بەربەرەکانی فکر کە ئەگەر بیانکردایە تەووژمی دەدایە بیروڕای ئەو پەرۆشدارانەی بۆ مرۆ و مرۆڤایەتی تێدەکۆشن. بە ڕاست، ئایا جێی سەیر لێ هاتن نییە هەڵەشەییەکی نامەئلووفی کەمتیارێک، ڕێویەک لە باغی جانەوەران بە خێرایی بگاتە ڕۆژنامان کەچی ژیانی ڕۆژانەی سەرلەبەری ئادەمیزاد، کە دەخلی بەسەر سیاسەت و هەرا و مەزادەوە نەبێ، بە نەبوو بکرێت و هیچ بایەخێکی پێ نەدرێت لە هیچ ڕوویەکەوە؟ لە وڵاتی دواکەوتوو سەدەها ملیۆن کەس دەمرن و یەک شوێنەواریان لە پاش بەجێ نامێنێ.

بەر لە پەیدا بوونی کامێرا و لازم بوونی وێنەی کەسان بۆ ناو کاغەزی ڕەسمی، ئەو ملیۆن و ملیارانە پاش مردنیان بە نەبوو دەبن:

تو گوئی کە أصلا ز مادر نەزاد

هەر دەڵێی لە دایکی نەزاوە

سەیر لەوەدایە کە پەرۆشخۆرانی حورمەتی هۆی بەرهەم بیر ناکەنەوە نەختێکیش پەرۆشداربن بۆ ئەو کەسانەی بەلایانەوە هەڵگری دروشمی چەکوچ و داسن و چاوێک خوار بکەنەوە بۆ بینینی ژیانی ڕۆژانەیان دوور لە بەرهەم و داس و تەڵە: لەو دەمەڕا کە خەرمان بەسەر دەچێت تا چەند ڕۆژێک پاش بارانی پەڵە وەرزێری دەغڵی دێمەکار دەمێنێتەوە لەگەڵ وردە مەشغەڵەتی خوێڕیلەی باسکراو کە سەرلەبەری بریتییە لە فشەفش و تەقە و ڕەقە و غەیبەتی ئەم و ئەو و لە پشووی پاش عەسری سەر سەرانگوێلکان و سەگەسەگەی چاوبڕکێ لەگەڵ ئافرەتان... لەبەر نەداری، وەرزێری کوردستانی عێراق کە لێیان شارەزام ناتوانن تاژی ڕاگرن بۆ ڕاو هەر نەبێ لەو سێ مانگەی نێوان خەرمان و بارانی پەڵەدا گۆشت و چزە و بزەیەک ساز دەن. دیارە هەم ڕاهاتن لە بێ تاژیەتی و هەم بێدەرفەتیی ڕاو لە بەشێکی بیندرێژی ساڵدا خەیاڵی تاژی ڕاگرتنی لەبیر وەرزێر بردۆتەوە...

هەروا لە مناسەبەدا دەڵێم: شیووعیی خۆمان و هی وڵاتی نزیک بە خۆمانیش تەنها وەرزێر (فلاح) ی تێخوێندۆتەوە لە کێشەی زەویدا کەچی پاڵە و گاوان و شوان و جووتیار ژمارەیان زۆر زیاترە لە فەلاح و لەویش هەژارترن، فەلاحیش بە تەما نییە بستێک ئەرز بدا بە غەیری خۆی کەچی پتر لە نیوەی بەرهەمی زەوی بۆ فەلاح دەچێتەوە... وا دیارە خەباتگێڕانی سەر بە چەپ نایانەوێ بە تێخوێندنەوەی ڕەنجبەر هەرا پەیدا بێ لەنێوان ئەمانە و فەلاحەکان ئیتر، ڕەنجبەر و فەلاح کە دەستی لە بینەقاقای یەکتر نا ملکدار دەحەسێتەوە، پرۆلیتاریاش کەرتک دەبێت [لە ڕاستیدا ڕەنجبەر و فەلاح کەرتک بوون، لە دەمێکیشەوە لەلایەن بەرژەوەندەوە، بەڵام جارێ کەس پەیدا نەبووبوو بەشەڕیان بهێنێت]. بێگومان ئەگەر بێدەنگ بوونی ڕەنجبەر بە فرتوفێڵی زەویدار بایە ئەوسا خەباتگێری چەپ جۆرێکی دیکەی دەکرد، ئیتر چۆناوچۆنی دەلوێت با بلوێت، گرنگ ئەوەیە لە ئاشی خەباتی چینایەتیی ورد بهاڕێت؟

لەو چاو پێداخشاندنەوەی جۆری ڕابواردنی ڕۆژانە و ساڵانەی تێکڕای مرۆ کە بەشی هەرەزۆری دوو تێبینی گەورەی تێدا دەکرێت: ١- بێبایەخی و بێسوودی ٢- نەبوونی پێوەندی نێوان هۆی بەرهەم و کار و گوتەی بێبایەخ، بۆت ڕوون دەبێتەوە دەوروبەر و هۆی بەرهەم لە چ بەتاڵاییەکی فش و بێئەنجام و چرووکدا دەخولێتەوە یان ڕەق هەڵدێت: ئەگەر هاتبایە مرۆ نیوە، سێیەک، چواریەکی خەریک بوونی بەو ڕەفتارە مەیموونانەی لە کاری بایەخدار و لە سێبەری ڕابەرایەتیی بەرژەوەندی گشتی [یان نیوە چڵ گشتی] خەرج کردبایە لە بنەڕەتەوە زۆرینەی هەرە زۆری زەرەر و پەژارە و فەلاکەت و پاشەکشە [یان، داوەستان] ی کۆمەڵایەتی لە کیسەدا دەمایەوە، خۆ هەموو مانگ و ساڵێک تەیموورلەنگێک و ئەسکەندەرێک نایەت خاکی وڵاتان بە با بکات بەڵام کاری خوێڕیلەی بێلزومی نامەردانە و دوور لە سوود و پێویست وەک مووی لووت هەمیشەیی و بێووچان بوە، لەسەر قسەیەکی سووک کوشتن پەیدا بوو...

ساڵی ١٩٥٣ لەسەر نۆرە ئاوێکی ڕەز سێ مەیت لە سماقووڵی سەیدان هێنراوە کۆیێ هەمووشیان خزم بوون ئاغا و ماغاشیان لە نێواندا نەبوو.

ئا لەم نموونەیەدا ڕاستییەکی زەقی بەسفتوسۆ هەست دادەڕووشێنێ، لەخۆ بووردوویی ئەوتۆیی تا خۆ بەکوشتدان لەسەر شتێکی خوێڕوو لە دەروونەوە دەزێتەوە نەک ئازایی چونکە ئەو سێ قارەمانە و خزمانیان لەسەر دە نۆرە ئاویش بە دڵیاندا نەدەهات بوێرن چاو لە معاون پۆلیس یان مودیری ناحیە زەق بکەنەوە هەر چونکە لە ناخدا جووجکە ترسێنی شکۆی حکومەت و دەسەڵاتن هەرچی دراوسێکەیەتی پرزۆڵێکە وەکوو خۆی چۆن دەشێ چاوی لەبەر دابهێنێت خۆ لەلایەن مەترسییەوە نە معاون پۆلیس و نە مودیری ناحیە زات ناکەن نووکە چەقۆ لەکەس ڕاکەن نەکا بکێشێتەوە لێپرسینەوە...

ڕەنگە بگوترێ کاری ئەوتۆیی، بەرتەسک و بێنموودن لەچاو هەرای زلی تەئریخی وەک شەڕەکان و شۆڕشەکان و هەراکانی عەقیدە و... هتد. بێگومان تێکدانی ئاشوور لەلایەن میدیا و بابلەوە هەزاران جار گرنگترە لە هەڵگرتنی کچێکی عەشیرەت بەڵام لە نوختەنەزەری «دەوروبەر» و «هۆی بەرهەم» و «کاریگەرایەتی»ی تەئریخییەوە، تەئسیری ئەو کار و گوتە بێبایەخانەی لێیان دواین لە ماوەی هەزاران ساڵدا لە تەئسیری یەکسەری دەوروبەر و هۆی بەرهەم پتر دەبێتە کاریگەری مێژوویی وەک کە دەردێکی هەمیشەیی تووشی مرۆ بوو زەرەری وەها لێ دەدا زلتر و بە سفتوسۆتر دەبێ لە سووتانی دوو ژوور یان هەموو ماڵەکەی بۆ یەکجار هەرچەند لەماوەی سووتانەکەدا و تا چەند وەختێکیش پەرپۆشی ماڵەکە پتر بێ. جگە لەمەش، ڕووداوە زلەکان هیچیان دەخڵی ئەوتۆیان نییە بەسەر هۆی بەرهەم و دەوروبەرەوە: چەندین بزوێنی ئەوتۆ هەیە لە کۆن و نوێدا [پتر لە کۆنەوە] هەرای زلی ناوەتەوە پێوەندی بە دەروونەوە هەیە... مەشوورە کە سوڵتانی تورکان [وابزانم بایەزید] گوتبووی: ئەگەر تەیمووری لەنگ بەلامدا بێت تێڵایەکی تێدەبرم: دەگوترێ لەو ڕۆژەوە تەیموور لابەلایی لەسەر زینی وڵاغ دادەنیشت گۆیا تێڵایەکەی بایەزید مانیعە، هەتا لە شەڕێکی گەورەدا شکاندی و ئەسیری کرد و ژنە هەرە جوانەکەی بایەزیدی بە ڕووتی دەکردە شەرابگێری مەجلیسی شەوانەی، بایەزیدیش بە دیارەوە...

لە کتێبێکی مێژووی دەوری صلاح الدین خوێندمەوە، دانەری کتێبەکەش خزمی صلاح الدین خۆیەتی، مەلیکێکی ئەو سەردەمانە لە هەلێکدا گەییشتە حەرەمی مەلیکێکی دیکە... دوای ساڵەها چوە داوەتی مەلیکە خەجاڵەتەکە... حەرەمی ئەمیان وەهای کرد کابرای مێوان بچێتە دەروونی قەسر... لە حەمام قەرەواشەکانی مەلیکە و مەلیک خۆی بە پاپووجان کوشتیان...

خالیدی کوڕی وەلید لە «حروب الردة» «مالک بن نویرە» ی بە تۆمەتی «ردة – کافربوونەوە» کوشت و خێزانەکەی مارەکرد. عومەری کوڕی خەططاب داوای لە ئەبوبەکر کرد بە تۆمەتی زینا خالید ڕەجم بکات... ژیانی ئەسکەندەری مەکدۆنی و شەڕە سەرکەوتوەکانی، بگرە هەمووی زادەی مجێزی بوون. مێژوونووسەکانی بە دڵی ئەو، کارە بەدەکانیان بە جوانمەردی لە قەڵەم دەدا. یەکێکیان سەرپێچی کرد لەو ساختەکارییە، خێرا بە خێرا کوژرا... ئەو ساختەکارییەی مێژوونووسەکانی ئەسکەندەر، کە تاج و تەختی هاخامەنشییەکانی تێک دا، کێشایەوە سەر هێندێ کە لە ئاکامی تەرجەمەی ئەو درۆ و دەلەسانە لە زمانی ئەوروپاییەوە بۆ سەر زمانی فارسی ناوی ئەسکەندەر ببێتە سەرامەدی پیاوچاک و خواپەرست

و دلێران لە حاڵێکدا فارسی سەردەمی ئەسکەندەر وەسفی «گوجەستەک» یان وەپاڵ دەنا لە جیاتیی ئەو وشە خۆشکەڵانە گوجەستەکیش بە واتای مەلعوون دێت...

بە جۆرێکی دەمەتەقە وەستێن دەڵێم [پێشتریش لە نووسینمدا بۆ نیازێکی تایبەت بەو دەمەوە گوتوومە]: گریمان‹٢٨› لەم جیهانەدا هەزار دین هەیە. لە باشترین حاڵدا دەشێ تەنها یەک دین لە نێوانیاندا ڕاست بێ مومکینیشە هەمووی ناڕاست بێ (بە پێی مەنتیقی دین نەناسان) چونکە ناشێ دوو شتی لەیەک تر جودا و دژ بە یەکتر هەردوویان ڕاست بن ئەمما دەشێ هەردوویان هەڵە بن وەک ئەوەی کە یەکێک بڵێ ٣+٤=٥ یەکێکیش بڵێ نەخێر وانییە بەڵکوو ٣+٤=١٥. ئنجا سەیری ئاکامی ئەم حەقیقەتە بکە کە ٩٩٩ دین هەڵە بێت: ئادەمیزاد، مرۆڤایەتی چەند تێشکاو و ڕەنجەڕۆ و ماڵکاول بوە کە بە درێژایی هەموو ڕابردووی هەزاران ساڵەی دینداریەکەی نەک هەر ڕەنجی بێسوودی کێشاوە بەڵکوو لە داهاتەکە و چالاکیە بەرهەمهێنەکەی بەشێکی بە پۆزی خەرج کردوە دژی خۆی و غەیری خۆی کە دەزانین شەڕی کوشندە لەسەر جوداوازیی دین لە نێوان خەڵک هەڵایساوە...

شەڕی خاچپەرستان ٢٠٠ ساڵێکی خایاند... فتوحاتی ئیسلام لە سنووری چینەوەی گرتەوە تا نزیک پاریس، لکێکیشی ڕۆیی بۆ جاوە و بەولاوە تریش. لە دین واز بێنە و بادەوە سەر عەقیدەی سیاسی: بێ زیاد و کەم هەموو دەستدرێژی و بگرەببەستەی «شۆڕش» تا دەگاتە کوشتنی بێتاوانان ئاکامی هەڵپە و کلپەی خوێنکولاوان و فەرمووده ئاگرینەکانی هوتافلێدەران بوە. تاکە یەک شۆڕش نەبوە لەپاش سەرکەوتنی و دامەزراندنی حکومەت بەشی هەرە هەرە هەرە زۆری کەسانی چالاک و داخوازیکەری داد و پێشکەوتنی هێمنانەی لەلایەن ڕابەری حکومەتەکە و شۆڕشەکەوە تەفرووتوون نەکرابێت... دەتوانین بڵێین ڕابەری شۆڕش، کە شۆڕش خۆی توندوتیژییەکی بێ لغاوە، ڕازی نابێ بە کەمتر لە مافی «خوایەتی». ئەم دیاردەیەش دەچێتەوە بۆ وشاری دەروون پتر لەوەی بچێتەوە بۆ تەماعی سامان چونکە:

١- وا دەبێ ڕابەرەکە لەگەڵ داوای خوایەتیش دەستی دزین و ڕاووڕووت و تەماعی درێژ نەکردوە.

٢- ئەگەر تەماع بزوێنیش بێ دەشێ بە دەیەک و چلیەکی ڕاووڕووتەکە هەموو ئارەزۆیەک پێک بێت، دیارە زێدە تەماعەکە هی دەروونە نەک پێداویست و خۆتێرکردن.

٣- ئەو دەروون و سیفەتانەی زگماک کە بەر لە چەندێک پێیاندا هاتینە خوار و دیتمان چ ڕووپێوێک لە ژیانی مرۆ پڕ دەکەنەوە هەر خۆیانن، نەک وشاری هۆشی دووربین و سوودی مرۆیانە، وا بە خێرایی و گەرماوگەرم شیرازەی برایەتی و کۆنە هاوڕێیی نێوان سەرۆکی تازە بە دەستوپاوەندییەوە و نێوان ئاپۆرەی خەباتگێڕی بۆرەپیاوی ناو شۆڕش هەڵدەوەشێنێ، ئیتر هەرچی شۆڕشگێڕی لێهاتوە دەبێتە قوربانیی ترسی ڕابەرەکە لێیان.

زۆرینەی بۆرە خەباتگێڕانیش پشتگوێ دەخرێن، ئەگەرنا پیت و بەرەکەتی گەییشتن بە دەسەڵات بەشی هەموویان ناکات. هەرچی خەڵکی دەرەوەی جغزی دەسەڵاتیشە نان و فەلسەفەی پێداهەڵگوتنی شۆڕش و ژیانی بە سفتوسۆی بێ ئیرادە میراتی حەڵاڵ و زەڵاڵیەتی... بە چاوی خۆت دەبینیت و بە گوێی خۆت دەبیسیت ئاپۆرەی گەل لە وڵاتی شۆڕشتێگەڕاودا بە سازی حکومەتەکەی هەڵدەپەڕێ و ناشتوانێ هەڵنەپەڕێ چونکە تۆمەتی بۆ ڕێک خراوە بە خزمەتکاریی بێگانە و خایەنی ناوخۆ ئیتر وێرای بێبەشی،

حەپسخانە و پەتی مەرگ پاداشی دەبێت لە قودسییەتی شۆڕش.

هەر ئەم حاڵوبارەیە وەها دەکات شۆڕشگێڕان تۆمەتی بۆرجوازیەتی وەپاڵ ڕێژیمی دیمۆکرات بدەن بە نامەی ساختە بوونی هەڵبژاردن و دەنگدان و خۆ تەرشیح کردن. هەرچەند لەم ڕۆژگارەی تا ڕادەیەک، زانستتێگەڕاو و نسکۆی سۆڤێتستان شانازییە کۆنەکەی جاران بە گیانی شۆڕشگێڕیی چەپڕۆیان گۆڕی<٢٩> بیست سی ساڵ لەمەوبەری نەماوە دیسانەوە دواکەوتوویی جیهانی چلو سێیەم، لە پلەی یەکەم و دوەم و... پێنجەمدا، هەڵەشەیی سیاسەتی ئەمەریکا لە پلەی شەشەمدا [حەز دەکەیت بیکە بە سێیەم یا حەفتەم] وێڕای تێکهەڵدایی و گرێ و گاڵی هەمە چەشنە و هەمە لایەنی «ژیان» خۆی و «پێکەوە ژیان» بە شێوەی گشتی و وزەی زێدە کزی و چارەسەرکردنی خۆ کردی گەلە دواکەوتوەکان لە هەژاری و نەزانی کە تێکەڵ دەبێتەوە بە دیاردەی هەناو ئاخناو بە وڕێنە و ئەفسانە و خەریک بوون بە کار و گوتە و باوەڕی بێگەن و پووچەڵ، ئا ئەم پانۆڕامایە زراوڕژێنە ئاووسە بە جۆرەها ساتمە لە هەر هەنگاوێکی بەرەو پێشەوە بچێت. چەندێکی خەیاڵ دەکەمەوە ئەم دەردە کوشندەیە دەرمانێکی نییە وەک کە بۆ سەرێشە دانەیەکی ئەسپرین دەرمانە. هەر چونکە لە بنەڕەتدا هۆیەکە و نەخۆشیەکە زادەی «مرۆڤ» و دەروونیەتی [هەموو جیهانی سێیەم بەڵگەی ئەم ڕاستییە] نە بە گەلەیەکگرتوەکان و نە بە ئەنجوومەنی هێمنایی چارە دەکرێت بە تەواوی وەک ئەوەی کە حکومەتی وڵات و ئیدارەی شار و پەندی پەندیار و دوعای مەلا و قەشە و دوعای چاک و پیران [لە قەبرەوە] دڕدۆنگی نێوان بووک و خەسوو – برا و برا – هاوبەشانی یەک بەرژەوەند – دراوسێ و دراوسێ... ناتوانێ چارەسە بکات.

وەها بوە دوژمنایەتیی دوو فامیلیای یەک شار بۆ ماوەی پتر لە سەد ساڵ بەردەوام بوە هەتا ئەو دەمەی هێزی شەڕە چەقەیان نەماوە... بگەڕێوە بۆ مێژووی سەرەتای ئیسلام دەبینیت لێک تاسپ بوونی بنەماڵەی «عبدالمطلب» و «أبو سفیان» لەسەر جۆری زەعامەت بە درێژایی تەمەنی دەوڵەتی ئیسلام لە پاش مردنی «عمر کوڕی خطاب» وە هەتا بەسەر چوونی دەوڵەتی «بنيأمية» دژی و ناکۆکیی خوێناوی بەردەوام بوە. ئنجا کە عەباسییەکان [لە وەکالەتی نەوەی پێغەمبەر و عەلییەوە] هاتنە حوکم بە هەموو عومری دەوڵەتیان خەریکی سەرکوت کردن و، ناوناوە، کوشتن و ڕەتاندن و قرتاندنی هاشمییەکان، وارسانی پێغەمبەر، بوون. بێگومان ئەو خۆگرتنەی بەرەی ماڵی پێغەمبەر لە ئاست ئومەوی و عەبباسییان بێ ئەوەی دەوڵەتیان هەبێ [جگە لە فاطمیەکان – مصر] دەچێتەوە بۆ قودسییەتی بنەماڵەکە کە شتێکی دەروونییە. عەبباسی و ئەمەوی و غەیری ئەوانیش ئاسەواریان بڕایەوە کەچی سەیدایەتی بەردەوامە و شینی حوسەین لای شیعە و حورمەتی ڕۆژی مەرگی لای سونە لەم ڕۆژگارەدا گەشەدارترە تا ڕابردوو.

تێبینیەکی گرنگ هەیە لێرەدا لە پێکگرتنی دەروونی ئەفسانە پەرست بە دەروونی دروست و ڕووناک لە نوختە نیگای تێک هەڵقژانیانەوە: هەرچی ئەفسانە پەرستە یەکەندەردوو، بێ پەروا و پڕ بە دڵ و ڕق هەڵگرتووانە، چەنگە و بازی نەهێشتنی بابای ڕووناک دەبێت: بە پێچەوانەوە، بابای ڕووناک چەندێکی بۆی بلوێت:

١- خەریکی خاوکردنەوە و ڕێنموونیی ئەفسانە دۆست دەبێت.

٢- دەستی ناچێتە ئازاردانی بابای گومڕا، چ جایی کوشتنی، کە هەر زانی سوود نییە لە هەوڵەکەی دوورەپارێز ڕادەوەستێ بۆ هەلێکی لەبارتر...

بۆ پتر ڕوونکردنەوە دەڵێم: ڕام کردنی پڵینگ و ورچ و مەیموون زۆر زۆر ئاسانترە لە سڕینەوەی ژەنگی گومڕایی لە مێشک و دەروونی بابای ئەفسانە و وڕێنە دۆست، تومەز جانەوەر ئەسیری غەریزەیە و بەس، هەرچی مرۆیە ئەسیری غەریزە و «هۆش» ە ئنجا بە پێی سادەیی بڕیارەکانی غەریزە لە چاو بڕیارەکانی هۆش ڕەها بوون لە غەریزە ئاسانترە بەڵکوو لە حاڵەتی ڕامکردندا سوودی جانەوەر لە کپ کردنی غەریزەکەیەتی نەک ڕەتکردنەوەی ڕام بوون. کەچی جێگیر بوونی قودسییەتی ڕابەری درۆزن، چ دینی چ دنیایی، لە مێشک و دەروونی دەروێشی عەقیدە بزمارکوت دەبێ، ئەویش بە جۆرێکی سەرەکی لە دوو هۆی گرنگەوە:

١- ئەو هۆشە سادەی بەدەم هاندانی دەروونەوە بوو بە ئەسیری گومڕایی هۆشێکی زێدە بڕندەی دەوێت، وێڕای زانین و تەجرەبە، تا مومکین بێ لە چنگاڵی دەروێشایەتی ڕەها بێت. چەندێکی ئەسیر بوونەکە ئاسانە ڕەها بوونەکە چەندان جار ئەستەمترە.

٢- تینوتاوی گومڕایی مێشک و وڕێنەپەرستیی دەروون یەکتر زاخاو دەدەن لەسەر ڕوحپەرەیی خوولیای شیرنکەڵەی واق وڕمان بەرانبەر، شکۆی شلوێ بە تریفەی شەبەنگی حاڵەتێکی ویژدانیی نامەئلووف‹٣٠›. من لە تەجرەبەی زیندوو دیتوومە حاڵ و جەزبەی چەند سۆفییەک بەو سووڕان و کەفپژاندن و نرکەی سینە و بزرکانی شێوە... تا دەگاتە تیغ لە خۆدان تینوتاوی گەیاندۆتە ناخی چەند کەسانی دەمارکشت و ڕایکێشاون بۆ ناو ئاڵقەی حاڵەکە و جەزبە گرتوونی [سۆفیەتی بە تێکڕایی، چ هی ئیسلام چ هی غەیری ئیسلام، دیاردەیەکی سەر بە مرۆیە پێوەندایەتیی زۆرتری بە دەروون و هەستی شەشەم و ئەو هەقوحسێبەوە هەیە، لێرەدا ڕێی بەبەر نیشتنیەوە نییە، ئەوەندەی تێدا دەگوترێ کە بە هیچ جۆرێک یاریدەی بیری ماددی نادات. بە پێچەوانەوە دژیەتی...] لێرەشدا پێویستە بگوترێ، ئەگەر جانەوەریش وێڕای غەریزە هەست و پێزانینێکی هەبوایە ڕام کردنی ئەستەمتر دەبوو چونکە ئەوسا دەبوو دوو لەمپەڕ تەخت بکرێت. پێویستە ئیشارەتێکیش بکرێت بۆ مرۆی هۆش ڕووناک و تەیار بە زانست کە ئەویش بە بەریەوە هەیە لە حاڵەتی تەنگەتاو بوون بە وشاری باری نالەباری پەکخەری ئیرادە دروستەکەی تووشی تاوگیری و ڕیزپەڕی ببێت چ لە هۆی دەرەکی و چ لە هۆی دەروونییەوە بێت خۆ مرۆ هەرچی ببێت نابێتە فرشتە مەگەر لە حاڵەتی دەروێشایەتیی زێدە زێدە خەستوخۆڵدا کە نەفەسەکەی پەککەوتە دەکات و حەزی «خۆ»ی تێدا دەمرێت...

خوێنەر لە بیری نەچێت کە ئێمە لەو پێداهاتنەمان بە حاڵی مرۆ هەم لە ڕووی بەتاڵیی زۆرینەی کاتی لە کار و گفتاری سوودبەخش و هەم لە ڕووی گۆڕانی مەراقەکانیەوە لە تەمەنێکەوە بۆ تەمەنێک و هەم لە ڕووی سڕانەوەی پتر لە ٩٠٪ی چالاکیە بێبایەخەکانی لە دەفتەری ژیانی، هاتووچۆی لەگەڵدا دەکەین لە جغزی دەوروبەری کە دیتمان شوێن قامکی چەکوچ و داس ببڕای ببڕای دەرنەکەوت و ئەگەر عیشقی بەشێکی بە پۆزی ئادەمیزادی چالاک پێیانەوە خەریک نەبێت لە وەهم و خەیاڵیش دەرناکەوێت.

دەوروبەرەکەش کە لە داڕشتنی خەسڵەت و کەسایەتیی مرۆڤ بەشدار دەبێ تا ئەوەی کار دەکاتە سەر دەروونیش، ئا ئەو دەوروبەرەی مرۆدارێژ هەمووی دەسکردی مرۆکە خۆیەتی<٣١>. بۆ ئەوەی خەتێک ڕاکێشیت لە نێوان تەئسیری دەوروبەری مرۆکرد و تەئسیری سروشت لە مرۆ و لە کۆمەڵایەتی، تێوەڕامێنیٚ لەو شتانە و لەو چالاکییانەی مرۆ و جانەوەر تێیاندا بەشدارن وەک خواردن، زان، ترسان، ڕقهەڵگرتن، ڕاوکردن... ئنجا خاک و هەواو و ئاو و ئاسمان و هەرچی هەیە: کە لێت مەعلووم بوو ئەو شتانە و دیاردانە کاری نەکردە جانەوەر بۆ بەرەوپێشبردنی بزانە، بە دڵی ئارامەوە، کە مرۆ لەبەرەوپێشچوونی قەرزداری شتێکی ترە کە لە جانەوەردا نییە ئەویش «هۆش»ی مرۆڤە... ئەمەی دەیڵێم بەدیهیەیێکە تاقیکردنەوەی ناوێت، هەر فاکوفیکی ڕەپێش بکرێت بۆ هەڵدانەوەی دەوری هۆی بەرهەم و دەوروبەر بە جۆرێکی جودا لە کاریگەرایەتیی بنەڕەتی و یەکتابوونی خەسڵەتەکانی مرۆ لە گۆڕانی مێژوویی و کۆمەڵایەتی و زانست و هونەر و شەڕ و ئاشتی و هەرچی هەیە، یا وڕێنەی نەزانییە یا تەڵەی فێڵبازییە یا کاری تاوگیری و بە خۆداشکانەوە و ترسی زیانە (زیانی ماددی و مەعنەوی). مادەم هەرچی دیاردە و چالاکی و بوونەوەری بەرهەست و ماددەی مردوو و زیندوو هەیە و جانەوەر و مرۆی تێدا هاوپشکە و جانەوەرەکە پێی ناگۆڕێت دەبێ شتێکی تایبەت بە مرۆ بیگۆڕێت کە لە جانەوەردا نییە: ئنجا ئەگەر بابای چەپگر حەز لە هۆش ناکات ببێتە هۆی بەرەوپێش چوون و کۆمەڵایەتی و مێژوو، زانیشمان چەکوچ و داس و چشتی ئەوتۆیی کە هەیە بە هیچ پێوانەیەک نابێتە بزوێنی مێژوو، لەسەریەتی هۆیەک بدۆزێتەوە تاک بوونی مرۆ لە بەرەوپێش چووندا تەفسیر بکات. بە چیدا فێربوو بنووسێت؟ نوێژ و ڕۆژووی زێدەی ناحەزی چەپگەر و ئەرک قورس بەسەر بابای دیندارەوە لە کوێوەی بۆ هات؟ بۆچی نوێژ و ڕۆژوو لە خارجی دینە ئاسمانییەکان پەیدا نەبوو؟ لە جیاتی کەعبە و قودس چی بوو خەڵکێکی هێنایە سەر بوتپەرستی و سەگپەرستی و ئاژەڵپەرستی و ئاگرپەرستی؟ چەکوچ و داس کە فێری بوتپەرستیمان بکات لە کوێوە مجێزی ئەستێرەپەرستیمان لە مەلاشووان دەسوێت؟

بەڕاست، با لە خۆمان یان لەچەپگر بپرسین کە هۆی بەرهەمهێنت مامۆستای ڕابەر بێت بۆچی نەهات لە پێشەوە نووسین فێری مرۆ بکات و بۆچی هێندە دڕدۆنگ بوو لەگەڵ هەرچی فکری سەر بە پێشڕۆییەوە هەیە و تا ئێستاش بەرەی دۆستی هۆی بەرهەم دانووی لەگەڵ قۆناغی پاش ستالین ناکوڵێت و سڵە لە دیمۆکراسی سەر بە بازاڕی مەیلەو ئازاد و حەپسخانەی بێ شەق و شوللاق و مافی مانگرتن و نمایشت لە وڵاتی کۆمیونیست!

مەسەلەیەک هەیە سەر بەم نووسینە تا بڵێی خز و لەقە، بە زەحمەتێکی زل و فکرێکی بڕندە و هۆشێکی کرایەوە و دەستوقەڵەمێکی لە هی من پاراوتر و سەرچاوەی هەمە چەشنە نەبێ تێر بژێو نابێ و خۆیشی بەکاڵی دەمێنێتەوە و بەهەند هەڵناگیرێت کەچی لە گەلێک ڕووپەڕەی ئادەمیزادیەتی ئەسەری خۆی بەجێهێشتوە و ئاکامەکەی لەگەڵ ڕۆژگار سەرەژێر بۆتەوە وەهاش بوە بە پێی بابەتەکەی، ئادەمیزادی بەرز کردۆتەوە ئەویش لێکدانەوە و تێوەڕامان و خوولیای بێ دەنگ و سەدایە دەربارەی بابەتێک و وەیا کێشەیەک کە دەشێ لەسەری زمان و نووکی قەڵەم و پەردەی مێشک بلەرزێتەوە یاخود قەتیس بمێنێتەوە بۆ ماوەیەک، واش دەبێ بۆ هەتاهەتایێ...

ئەم لایەنەی «تصورات» کەوا بەر هیچ کێشانە و پێوانە و ژمارە و سەرگوزشتەیەک ناکەوێت و بەشی هەرەزۆری لە مێشک و دەروونی خاوەنیدا دەچێتە قەبرەوە و دەکوژێتەوە. سەرەڕای ئەوەی کە یەکێکە لەو خاسیەتانەی مرۆ لە جانەوەر جودا دەکاتەوە، لە ژیانی تاکیش کاریگەرە. من نازانم زاناکانی دەروون لەبارەی ڕامان و لێکدانەوەی بێ دەنگ و جووڵە چییان گوتوە. چ بایەخێکیان پێ داوە لە دروست کردنی مەعقوولاتی ئادەمی و جۆری بۆچوون و باوەڕ و ڕەفتاری. ئایا کە خەیاڵ لەگەڵ بەژن و باڵای ناسک دڵی مرۆی هەژاند چ فەرقێکی دەبێ لەگەڵ بیرکردنەوە لە ڕووداوی بە سفتوسۆ... لەگەڵ هەڵکەوتی شەرمهێنەوە... لەگەڵ خۆڕازی کردن بەسازدانی هەڵوەستی ئازایانە، نیشتمانپەروەرانە، هەژاردۆستانە؟ جارێ دەبێ بزانین خەیاڵ و ورێنەی سەپانێک، باغەوانێک، شوانێک تا بڵێی جودایە لە هی زانای فەلەک... ئەمیشیان جودایە لە هی زانای فیزیا و کیمیا و لەهی مەلا و شێخ و قەشە. خولاسە ئەم لایەنەش چەندین جۆر و تینوتاوی جودای هەیە تا ئەوەی دەشێ خەیاڵی دارکەر بەر لە نووستنی بریتی بێ لە تێرکردنی کەرەکەی یان پێلاوێکی بسازێ لەگەڵ پووش و بەردی گرد و شاخ...

لێکدانەوە و خوولیا و پێکگرتن و ئاکام هەڵێنجان و کەلێنگرتنی ئاکامی ناتەواوی پێشووتر و دەمەتەقە لەگەڵ بیروڕای جودا و تووڕە بوون لە باوەڕی دڵشێوێن و ئەو جۆرە مەراقی وەها ئەریستۆکرات لەچاو شەپوتەپی نەخوێندەوار و سۆفی تەبیات ڕێبازێکە قەوغا و بە دەنگ و سەدای نەبیسراو کە لە مێشک و دەروونی سەری خاوەنەکەیان کاس دەکەن... لێت مەعیەن بێ بەشێکی فکری ورد و فەلسەفەی بەرز و داهێنان و ئیبداع قەرزداری ئەو بوحرانەیە کە مرۆی لێهاتوو و پەرۆشدار مەلەی تێدا دەکات... دەڵێن ئەرخەمیدس لە حاڵی خۆ شووشتندا، کە ڕێی قسە و خوێندنەوەی بەسەرەوە نییە، دەستووری سووک بوونی قورسایی ناو ئاوی دۆزیەوە یان بۆی کەشف بوو (کەشفەکەش لەبارترە).

وەی کاشکی ئەو ڕۆژەمان دەدیت کە زانست دەتوانێ خەریتەی جنجاڵی مێشک و دەروون بگرێت. بێگومان هەزاران حاڵەتی وەک هینەکەی ئەرخەمیدس بە مێشکی زاناکاندا تێپەڕیوە و تۆمار نەکراوە و لە بیران چۆتەوە. نەختێک فەرامۆشی لەوەدا دێت کە بەشێکی ئەو خەیاڵانە لە دەرووندا، لە هۆشی وندا، کە گرێکوێرەیان تێدایە (واتە: خەیاڵەکان) شیتەڵ دەکرێن و لە دەرفەتدا بڵق دەدەنەوە بۆ هۆشی ئاگادار و تەڵیسمەکە حەل دەبێ... لە بیرمە، ساڵێکی سییەکان گۆڤارێکی میسری وێنەی ئەدیسۆنی لە حاڵەتی ڕاماندا نیشان دەدات و دەڵێ چەند ڕۆژێکە لەو ڕامانەدایە هەڵبەت مەراقەکە هی دەمی ئاگا لە خۆ بوونە، چەندێکی لە خەو بەخەبەر هاتبێ مەراقەکە بەردەوام بوو.

ناپۆلیۆن کە پێی داگرت لەسەر داگیرکردنی مۆسکۆ بە تەما بوو بە داگیرکردنی، حکومەتەکەی رووس و لەشکرەکەی دێن سەری بۆ فروودێنن کەچی لێکدانەوەکەی و تەماکەی نەهاتنەجێ، تومەز بانگەوازی دەروونی جووت ڕۆییو لەگەڵ ئومێد و تەما و مجێزی، خۆ ئەگەر سوور بوونی قوماندانەکەی ڕووس لەسەر دەوامەی جەنگ نەبوایە ناپۆلیۆن گرەوەکەی دەبردەوە و ڕۆگەی چانسی ئەوروپا و جیهانیش دەچوە بارێکی دیکە کە نازانین چۆناوچۆنی دەبوو.

بەلای باوەڕی منەوە، ئەگەر نەڵێم بەلای باوەڕی حەقیقەتیشەوە، کاریگەرترین وتووێژی دەروونی و سکاڵای خامۆش و ڕۆچوون لە ناخ بە خوولیا و مەراقێکی زلەوە لە غاری «حراء» دا بوە کە پێغەمبەری

ئیسلام خلۆەی شەو و ڕۆژی تێدا کردوە... چەندێکی لایەنگیرانی تەفسیری ماددی بیانەوێت سروش بیستن و غەیبزانی و خەونی ڕاست و پێشبینی و ئەو جۆرە دیاردەی دانسقە بستێننەوە لە «گیان» و بیدەنەوە بە «لەش»... لە قەبەڵ فیزیای بکەن نەک میتافیزیک، کەلێنی فەڕاخ و بەرین دەمێنێتەوە لەو بەڵگەبەندەی بە زیرەکی دەیکەن بۆ گێڕانی چارچێوی ماددی بە دەوری چشتی «بە زاهیر» ناماددییەوە، لەو کەلێنانەوە ناتەواویی بەڵگەکان زەنە دەکات و سەربەخۆیی دیاردەکان لە دەسەڵاتی مادده (کە لە تەجرەبەی ڕۆژانە دەبینین، مادده، چەند گێل و بێئاگایە) بەدەر دەداتەوە.

قورئان لە ماوەی پتر لە بیست ساڵدا بە کۆتایی گەییشت، لەو ماوەیەشدا چەندین حاڵوباری لێکتر جودا، زۆریشی بە سفتوسۆ، بەسەر پێغەمبەر و ئیسلامدا هات کەچی نەفەسی قورئان لە تەمەنی ٤٠ ساڵی و ٦٠ ساڵیدا نەگۆڕا. لە بیرت بێ گوتم «نەفەسی قورئان» نەگۆڕا نەک حاڵی مسڵمانان یاخود باری گوزەرانی پێغەمبەر. ئەگەر بە وردی لە شیعری شاعیران ڕامێنیت هەست دەکەیت لە ماوەی ١٥-٢٠ ساڵدا دەمودوویان فەرق دەکات، مەبەسیشم «باوەڕ» نییە بەڵکوو شێوازی تەعبیر و داڕشتن و خوولیایە. ئنجا سەیری کاروباری جیهان بکە و بچۆوە بەر لە پێغەمبەرایەتیی «محمد» و لالغاوەی «احتمال» هەڵزڕێنە هەتا وەک دەربەندی بازیان سوپای پێدا تێپەڕ بێت و سیحر و جادووگەریش بە هانای تەفسیراتی مادییەتەوە بخوازەوە، ئەششەدوبیللا بە وەهم و خەون و خەیاڵیشتدا نایەت کە گۆشەگیریی «محمد» لە غارە وشک و ڕەقەکەی «حراء» دا ڕێ خۆشکەری تێکدانی عەرشی شاهەنشاه و ڕەتاندنی سپای قەیسەرە لەلایەن عەرەبێکی کە لەو دەمەدا هەموو عەرەب دەیکرد: «هیچ».

من مەبەسم نییە لێرەدا مێژوو لە «احتمالات» مارە بکەم هەرچەند گەلێک لەو شتانەی ڕوویان داوە دەشیا ڕوو نەدەن بەلام ئەغلەب ئەوەی ڕوو دەدەن خزمی ئەو ئیحتیمالە دەبن کە ڕووی نەداوە وەک ئەوەی کە تیروپشکێی لێ دەهاوێژن بۆ عەلۆ دەرچێت یان جەلۆ فەرقێک بە چارەنووسی کوێخای زەردیاوەش ناکات چ جایی قەیسەر و شاهنشاه و ڕۆم و فارس...

لەو دیاردەیەی خەریک بوونی ئادەمی بە وتوویژ لەگەڵ خۆیدا، ڕووپەڕەیەکی شکڵ «مزاش» هەیە کە لە تێکەڵ بوونی خوولیا و مەراق لەگەڵ کەسبێکی مرۆ پێی دەژیت پەیدا دەبێت وەک کە بابایەکی بەقاڵ بەدەم ئاڵوویر و هەڵکێش و داکێشەوە و لە ئاکامی تێک بەسترانی کردەوەی دەست و چاو لەگەڵ خەیاڵی دەروون مەهارەتێک پەیدا دەکات لە بەقاڵی لە هیچ مەیدانێکی تردا بە خۆیەوە نابینێت: بەڵێ، پشیلەش لە کێشکەگرتن مەعلانترە تا ئەوەی بە زێدە مەهارەت چاری لەکلەک و ڕێوی بکات بەلام هەر چونکە توانای لێکدانەوە و وتوویژی دەروونیی نییە ڕێ دەرناکات بۆ فێڵێکی پەکی لەسەر نیگافراوانی و بڕشتی دەماغ کەوتبێ. هەرچی بەقاڵە بە تەڕدەستی و ڕێک خستن و ڕازاندنەوە و قسەی شیرن و فەندی ئیقناع کردن و وێڕای نەبوونی گرفت لە نێوان قسە و ڕەفتاری کە بەدەم کەسبەکەوە وێکڕا مشتوماڵ دراون، هەمیشە ململانێیەتی لەگەڵ هەموار کردنی ڕێی قازانج بێ ئەوەی شەڕ بە دراوسێ یان کڕیار بفرۆشێت وەک کە پشیلە دەیکات لەگەڵ «دراوسێ» ی ئەوتۆدا تەمای لە ئێسک و پێستێکی بەر دەستی خۆی کردبێت، چونکە بێگومان ئەگەر بەقاڵ بە شەڕەچەپەڵۆک کڕیار بۆ خۆی ڕابکێشێت ڕاپێچەک دەدرێت بۆ پۆلیسخانە و بە دووسێ جاری ئەوتۆیی ناوزڕاو و بێنان دەبێ. ڕاهاتن بە کەسابەت وەها لە مرۆ دەکات

توانای کەسبێکی دیکەی نەبێ، هۆی یەکەمی ئەو هێزەی ڕاهاتن دەچێتەوە بۆ سازشی هۆش و لەش و دەروون لەسەر هەڵسووڕ و داسووڕی کەسبەکە تا ئەوەی دەڵێی لە منداڵدانی دایکیڕا پێی ئۆگر بوە.

لایەنێکی دیکەش هەیە لە مرۆدا ئاشکراتر و بنجیترە تا لە جانەوەردا: لە حاڵوباری مرۆدا کۆنەواری [روح المحافظة conservatism] دەورێکی سەرەکی هەیە لە ئاست نەگۆڕینی خووگرتن بە کارێکەوە یان ڕەوشتێکەوە [... یان ئایین و باوەڕێکەوە کە ئەمیان ببڕای ببڕای لە جانەوەردا نییە] قسەشمان لەگەڵ غەریزە نییە کە سوانی تابلێی درێژخایینە. من لە گۆشەی لێکدانەوەی خۆمەوە بۆ دیاردەکە دەچم کە بەشێکە لە سەرجوملەی «دەوروبەر»، وادەزانم پێوەندی هەیە بە فرەلایەنی خەریک بوونی مرۆ بە کاروباری ژیان و بەسەربردن و خۆپارێزی و گۆڕانکاری [کە بەندە بە پلانی هۆشکردی سەر بە زانست و تەکنیکەوە بە پێوانەی پلەی فراژووتنی ژیاری] و فەرمانی دەستووراتی ئاکار و ئایین و باوەڕ... خولاسە هەرچی تایبەتمەندییەکی مرۆ لە غەیری خۆی جودا دەکاتەوە. هەڵبەت لێرەدا ڕەچاوی هەموو سەروبەرێکی کۆمەڵایەتیی بەرفرەوان دەکرێت لەو هەرێمەی مرۆ تێیدا دەژیت‹٣٢›. بەر لە پەنجا ساڵ لادێیی تای دەهاتێ کە قوتابخانە لە دێیەکەی دەکرایەوە، هەم لەبەر ناوبەدیەکی بێدینی کە لە ئەفەندییان دەگوترایەوە، هەم لە بەر پەک کەوتنی هەندێ بەرژەوەندی کە منداڵەکەی بە مەکتەبەوە خەریک دەکرا. بەڵام کار گەییە جێگەیەکی بەرەواژ کە چەند قوتابییەک بوون بە مەئموور.

خولاسە خۆگیری و دوودڵی کردن لە داڕنینی پێستی نەرێت و نرخی مەعنەویی ڕەگداکوتاو و جۆری خۆراک و پۆشاک تا دەگاتە گۆڕانی ناو لە مەریەمەوە بۆ ژاڵە و لە حەولاوە بۆ سەرتیپ، ئنجا زاڵ بوونی شێوە خانووی نوێی ئەوروپایی بەسەر خانوە کۆنەکانی بێ لەمپەڕ دژی سەرما و گەرما و تۆز و سەگ و پشیلە و مریشکی جیران... ئەمانە هەمووی و هی دیکەش کە لە ئەژمار نایەن خەسڵەتی کۆنەواری و خۆگیری لە مرۆدا مەندتر دەکات لەچاو ئەوەی کە داوە مەعنەوی و مادییەکان کەمتر بانایە چ جایی ئەوەی لە بنەڕەتەوە سەریان هەڵنەهێنابایە... تۆ سەیری ئەمە بکە: بەر لە پەیدابوونی گرامۆفۆن و ڕادیۆ و تەلەڤیژن هەر نەتەوەیەک بە گۆرانی و شایی و خۆراکی خۆی ڕازی و تەسەڵ بوو تا ئەوەی کە نەیدەتوانی گوێ بگرێ لە گۆرانییەکی هەرە پێشکەوتووی نەتەوەیەکی تر... جلکی بێگانەی بەلاوە حەیاچوون بوو... بیدیتایە پیاو دەستی ئافرەت ماچ دەکات [مادەم خۆی ماچی ناکات] یەکسەر بە نامەردی دادەنا و ئافرەتەکەشی بە بێئابڕوو.

کە بچین بۆ سەر باوەڕی ئایینی [دواتر: سیاسی] دەگەینە مەیدانێک بریتییە لە ڕک و کینە و ڕەتاندن و کوشتن لەو ڕووەوە کە قووڵایی باوەڕی سەر بە غەیب، بەتایبەتی دینە ئاسمانییەکان کە موژدەی بەهەشت و هەڕەشەی دۆزەخ و ژیانی بێبڕانەوەیان لەگەڵدایە هەموو ئەرک و جانفیدایی و ماڵبەخشی لە دیندار دەکا بە نرخی کامەڕانیی هەتاهەتایی دیندارەکەش بە هەڵگرتنی ئەم ئەرکە خۆی بەختیار و سوودمەند دەزانێت. ڕەنگە دیندارێکی ڕەزیل دڵی نەیهێنێ ئانەیەک بداتە هەژار بەڵام، بەزۆری، زەکات لە ماڵی «زەکاتی» دەردەکات و دەشچێتە حەج مادەم بە بڕیاری شەرع حەجی لەسەر بێت [کە بشیەوێ لە دینەکە بدزێتەوە بە قیلە شەرع دڵی خۆی و عەقیدەش ڕازی دەکات]. لەوانەیە دیندارێک ساڵی جارێ خۆی حەماملەمیش نەکات بەڵام لە شەیتانی بووندا خۆی لە حەوزی ئاوی مزگەوت هەڵدەکێشا [جاران] و

پریشکێکی پێی دەڵێن «نەجاسەت» بە لەشی هەڵپرژابایە دەبوو دلێرانە شۆراندبای لەبەر خاتری نوێژ نەک بۆ پاکیی خۆی.

ڕەنگە من تاکەکەس بم لە دەوروبەری خۆمدا کە بەر لە ٣٥ ساڵ بە «عقد نکاح» ێکی قاضی شەرعیی حکومەت ڕازی بم و نەنێرم بە دوای مەلادا بۆ مسۆگەربوونی دروستیی نیکاحەکە: سەرلەبەری خەڵک تا ئەمڕۆکەش [وەک بزانم] دوای نیکاحی ڕەسمی نیکاحی «شەرعی» یان لای مەلا تەواو دەکرد... بەڵام دوای ئەوەی کە نیکاحی بێ ئیزنی مەحکەمە لە قانووندا بایەخی نەما حاڵەتەکە فەرقێکی کرد و دینداریەکەش لای بەشێکی تازەپێگەیشتووان پسوک بوە...

لێرەدا پێویستە ڕووناکییەک بخرێتە سەر بابەت: بە کورتی دەڵێم، بزووتنەوەی دینی، بەتایبەتی لای ئیسلام، وشاری پەیدا کردوە لەوەتەی سیاسەت تێکەڵ بە دروشم و ئامانجەکانی بوە. سێبەرێکی تۆخی ئەم دیاردەیە بەشێکی پۆزی خەڵکی ناسیاسیشی گرتۆتەوە. بێ ئەوەی بمەوێ دینداران زویر بکەم و تەنها لە نوختە نیگای ڕاستیی بێفێڵەوە: بزووتنەوەکە بەرەو دەروێشایەتیی بێپلانی ڕووەو چاکەی ئادەمیزاد لە هەڵبەز هەڵبەزدایە. بارەها و جارەهاش چ گەشاییەکی عومەری عەبدولعەزیز و ئیمامی عەلی پێوە نامێنێ. بەپێچەوانەوە دڕندەیی بێلزوم و کوشتنی بێدەسەڵاتان و بۆمبا تەقاندنی شەقام و کۆڵانان بە جەڕو مەنگەنەش نابردرێتەوە بۆ هیچ باوەڕ و ئامانجێکی پیرۆز... حاڵ گەییشتە ڕادەیەک، ئیسلامەکان لە پلەی گەییشتن بە دەسەڵاتی دەوڵەتی هەر لە تەمای دەوڵەتەکەوە یەخەی یەکتریان گرت. دەزانم تەعەسوبی دینی و مەزهەبی و قادری و نەقشی و چی و چی بە بەریەوە هەیە لە حاڵی هەڵچووندا بە کوتەک هەڵکوتێتە سەر تانک و سەر شێر و پڵینگ بەڵام شەڕ کردنی دوو لایەنی ئیسلامی بە تانک و فرۆکە دژ بە یەکتر و بە نیازی قڕ تێخستن ڕەنگێکی ئاشکرای سیاسەت و دەست تێوەردانی بەرژەوەندی ماددی لە بەرنامەی دیندارەکانە بۆ مەبەستی خۆی، بە پانایی مەیدانەکانی شەڕ و تێکهەڵقژان، لە چاوان دەچەقێ. هەر ئەم لایەنەی تێکەڵ بوونی سیاسەت لەگەڵ دین وەها دەکات دوو لایەنی ئیسلامی لەسەر گەییشتن بە دەسەڵات بە جۆرێک پاڵەوانەتیی دژ بە یەکتر دەنوێنن هەرگیز لەگەڵ «گومڕا!» یانیان نەنواندوە. بێگومان بەشێک لەو پارە و پوولەی بە شەرکەرانی موسوڵمان دەگات سەرچاوەی لە ناموسوڵمانەوە دێت، تەنانەت دەوڵەتی ئیسلامیش هەیە بە ڕێدانی دەوڵەتی نائیسلام یاریدەی ئەم و ئەو دەدات...

لە هەرێمی سیاسەتیشدا بە شێوەیەکی گشتی ئەو مەیلەی خۆگیری<٣٣> و مەندی بەدەر دەداتەوە. پلەی خەستوخۆڵی و دەمارکشتی لە مەندیی سیاسیدا بەندە بە پلەی دوورکەوتنەوەی بەرنامەی سیاسی لە ڕەفتار و گفتار و کرداری ئاسایی. بە تێکڕایی کەسەبەی بازاڕ و ڕەنجدەری گوریس بە کۆڵ و وەرزێری پەرێز و شوان و گاوان چ لە ماڵەوە پاڵی دابێتەوە و چ خەریکی کارەکەی بێت فەرقێکی بەرچاو لە سلوکیدا پەیدا نابێت چونکە دەمارکشتی لەگەڵ کەسبەکە ناگونجێ و لزومیشی نییە. کە بێینە جغزی سیاسەت حاڵوبارەکە دەگۆڕێت بەتایبەتی لە وڵاتی دواکەوتووی دابڕاو لە ژیاریی سەردەم کە بە دەگمەن نەبێ سیاسەت تێیدا خزمایەتییەکی نییە لەگەڵ کەسابەتی ڕۆژانە و ڕەفتاری عادەتی.

لە وڵاتی پێشکەوتوو سیاسەت و ئابووری دوو ڕووی یەک سککەن و سیاسەت تەرجەمە دەکرێ بە

گوزەران و گوزەرانیش دەبێتەوە مەداری سیاسەت. هەڵبەت نابێ لە بیر بکەین، بابای سیاسی دەبێ تەیار بێ بەو فەند و چەرخودوڵابەی کە خۆ تەرخان کردن بۆ سیاسەت داخوازیی دەکات وەک کە شوان دەبێ فەندی مەڕ ڕام کردن بزانێ. لە ڕژێمی دیمۆکرات مەرج نییە هەموو دەنگدەرانی بژاردە کردنی نوێنەرانی پەرلەمان شیاوی وەزارەت بن. بەڵکوو لزوم نییە لایەقی نوێنەرایەتیش بن. ڕەنگە لە حاڵوباری دەگمەندا سەهووش بکەن لە هەڵبژاردنی باشترین بەرنامەی حیزبەکان. بەڵام دیسانەوە کە قیاس بکرێن لە دەنگدەرانی وڵاتی دواکەوتوو وەیا دیکتاتۆرپەرست، فەرقیان ئاسمان و ڕێسمانە. کە گوتم «وڵاتی دیکتاتۆرپەرست» یەکسەر و بەر لە هەموان وڵاتی کۆمیونیست دەگرێتەوە و ئنجا تورکیای ئەتاتورک و ئۆغەندەی عیدی ئەمین [ئەگەر هەڵەم نەکردبێ] چونکە لە کۆمیونیزمدا بەرنامەی حوکم هێندەی قورئان موقەددەسە و جێی دەمەتەقەش نییە هەرچی قورئانە تەئویل هەڵدەگرێ وەیا دەشێ چەندین بیروڕای لێکتر جودای لێ بەربێتەوە وەک کە دەگوترێت ئیسلام بوەتە حەفتا و ئەوەندە فیرقە.

لە کۆمیونیزمدا باوەڕە سیاسییەکە لەوە دەردەچێت یاسایەک بێ بۆ گوزەران بەڵکوو بە بەهانەی پاراستنی بەرژەوەندی پرۆلیتاریا بەولای قورئان و ئینجیلەوە تێهەڵدەکشێت لە قودسییەت وێرای ڕانواندنی خەفە کردنی پۆخڵەواتی سەرمایەداری. مارکسیزم کە صەدیەکی شیووعیی جیهان تێی ناگات، ناشتوانێ بیخوێنێتەوە، تەورات و ئینجیل و قورئانێکی ماددیە لێی دەوەشێتەوە وەک نوشتە بۆ شیفای دەردان بەسەر شان و قۆڵ و باسکاندا بدوورێت. لەم حەقیقەتەی وەپاڵ دانی قودسییەت بۆ بابەتێکی دنیایی و پشت لە غەیب بۆت ڕوون دەبێتەوە [بە زۆر لای دیکەشدا هەر ڕوون دەبێتەوە] کە ئەوەی پێی دەڵێن «تناقض» بزوێنەری مێژوو لەبەر نەزانینی قوتابییەکانی، تەناقوزێک پەیدا دەکات دەبوو هەرگیز پەیدا نەبێ لەو ڕووەوە کە بەپێی فەلسەفەی ماددی فیکرەی قودسییەت بێ ئەسل و ئەساس دەردەچێت. چۆن دەشێ قودسییەت لە ماددیەت بئاڵێ کە ماددیەت خۆی قاتڵی قودسییەتە: کە شیووعی بۆ شکۆی ستالین وەک سۆفی بۆ شکۆی شێخەکەی بزرکێت و چاوی بزەقێت و ڕایە پسۆکەکەی بپەرستێت چ دەمێنێتەوە لە گیانی عیلمانییەت و مرۆدۆستی شانازی پێوە بکات کە دەزانین سۆفی، بە دەگمەنێکی دەگمەن نەبێ، فەرمانی کوشتنی ئەم و ئەو بەجێ ناهێنێت. شێخەکەشی، بە دەگمەن نەبێ، ئەو داوایە ناکات. کەچی دەروێشی مارکسیزم لە دەمی جەزبە گرتنی شۆڕشگێڕیی سەر بە پرۆلیتاریا منداڵی ناو بێشکەش لە ماڵی بۆرجوازیدا بە دوژمن دەزانێت و زۆر بە مجێزەوە بە ئەمری حیزبی شیووعی پێشمەرگەی دەکوشت بۆ سەرخستنی سپای حکومەت. دواتریش دەستبەتاڵترین سەپانی پووش دەرچوو لە خاکی عیراق. ئەگەر کوردستانەکە لە تاوانەکەی خۆش نەبایە یەک پێ ئەرزی دەست نەدەکەوت بەسەریەوە ڕاوەستێ.

ئەمە دەڵێم لە نوختە نەزەری دەروێشایەتیی سەر بە مادییەت نەک بە نیازی شکاندنەوەی فلان و فلان. دەشزانم شکەستەی سپای کۆمیونیزمی کوردی ئەگەر بۆی بلوێتەوە جارێکی دیکەش هەروەها دادەبرێت و دەدرێت، بگرە درتریش دەبێت بە مەرجێک دنیاکەی بگەڕێتەوە بۆ باری ساڵانی پێشمەرگە کوشتن کەوا ڕەنگە بەلای حیسابی خۆیەوە فرسەتی ئەوسای لە چنگ خۆی دابێت.

دیاردەی قودسییەتی لینین و ماو و ستالین و سۆڤێتستان حیکایەتێکی ئەفساناوی لە جەرگەی

دەوروبەری ئیلحاد و [بە زاهیر] عیلمانییەت و ماددیەت دەچڕێت کە ئەویش سەرلەنوێ زاتی بوونی مرۆ بەسەر ماددی بوونی زاڵ دەکات ئەمما بە جۆرێکی زێدە ڕوونکەرەوەی تەناقوزی فیکرەی ماددی لەگەڵ خۆیدا، ئەویش لە زۆر ڕووەوە:

١- تەقدیسی ئەو ناو و ناودارانە لەلایەن دەروێشەکانیانەوە بە هەنیسک و فرمێسک و بزڕکان و وڕبوونەوە دوو جاران تەقلەیان پێ لێ دەدا: یەکیان، کە لە ماددیەتەوە دەگەڕێنەوە بۆ ڕوحانییەت. دوەمیان لە ڕوحانییەتی دەروێشانەوە بۆ جێگیر گردنی ڕوحانییەتی ماددی.

٢- هەورازتر بردنی حورمەتی «تاک نەوازی» کە وەپاڵ بیری نامادی دەدرێن و گەیاندنی بە پلەی خوایەتی یان هەرنەبێ پلەی «تاک پەرستی».

٣- کوێر کردنەوەی ڕێگەی موناقەشە کردن لە بارەی ئەو تەقدیسە سەرەو بنە بە توقاندن و تۆپاندن و وردوخاش کردن...

ئەگەر هاتبایە دەوروبەر کاری هۆی بەرهەم بوایە دەبوو هەموو ئەو وڵاتانەی بە گاسن و گاجووت جووت دەکەن و بە داس دەغڵ دەدروونەوە و بە ئاشی ئاو باراش دەهاڕن و بە چەکوچ ئاسنگەری دەکەن سەرلەبەریان یەک جۆر گوزەران و کۆمەڵایەتی و ئایین و داب و دەستووریان هەبێت کەچی دانیشتووی یەک شار لەبەر جوداوازیی دین دوو کەرت و سێ کەرت دەبێت تا ئەوەی دەستکوژی یەکتر ناخۆن، ژن لەیەکتر مارە ناکەن. ئەم دیاردەیە لە غالب شار و شارۆچکەکانی کوردستان بەردەوام بوو، تائێستاش بەردەوامە. تومەز مرۆ خۆی بنەمای هەموو دەوروبەر و بەرهەم هێن و دین و دەستووراتی ژیانەکەیە: کە بۆی ڕێک کەوت دینێکی هەبێ غەیری دینی جیرانەکەی خەتی جوداوازییان بە نێواندا دێت بەڵام لەگەڵ هاودینی دوورەوڵات پێکەوە نان دەخۆن، ژن لێکتر دێنن، وێکڕا شوێنێکی گەردەنی کوشتی دەکەنە جێ دەمی چەقۆ و تەبەر. دەمدیت کۆیی لە بەخێر هێنانی دیان و جوو مەرحەبایان بەکار دەهێنا نەک سەلام تومەز ئەمیان بۆ موسوڵمانانە چونکە لە عەقیدەی ئیسلام وڵاتی غەیرەدین پێی دەگوترێ «دار الحرب» هی موسوڵمانانیش «دار السلم - السلام».

لەم تێبینییەی سەر بە جوداوازیی دین تێوەرێخێکی کورت هەیە ڕاگەین و ڕوون کەرەوەیە لە بارەی زاتی بوونی مرۆوە: جۆرج بوش، کۆنە سەرۆک کۆماری U.S.A. لە یاداشتەکەی خۆیدا، کە لەو مانگ و نیوەی دوایی کەوتە لام، دەگێڕێتەوە کە لە دەمی سەردانی لە ماو و بە پێشنیازی ماو خۆی بەناو ئەو ژێرزەمینە تێک هەڵکێشانەی بنشاری پەکیندا گەڕا سەرسوڕکەی گەییشتێ. ماو پێی گوتوە: ئەمە لە ترسی بۆمبای ئەتۆمی ڕووسەکانە کە لە ناکاودا بەکاربهێنرێت، گلەییشی کردبوو کە چۆن U.S.A. لەگەڵ چین ڕێک ناکەوێ بەرانبەر سۆڤیەت کە دوژمنی هەردوو لایە.

ئنجا ئەگەر فەرمانی «یەکیەتیی پرۆلیتاریای جیهان» ڕاست بایە دەبوو حاڵەکە بەرەواژ بێت و لە ترسی بۆمبای ئەمەریکا ژێر زەمین ساز درابێت. تومەز مرۆ خۆی خاوەنی بەرژەوەند و خالقی سوود و زەرەر و بڕیاری چەپخواز و ڕاستخوازە، ڕەنگە لەو خاوەنایەتییەش هەڵەی کوشندە بکات وەک کە ستالین بە ڕێک کەوتنی لەگەڵ هێتلەر خەریک بوو ئاداری ڕووسیا لەسەر پاداری نەهێڵێ ئەگەر بەریتانیا مەرحەبای هێتلەری هەڵگرتبایەوە دوای کەوتنی فرانسە و بەر لە هێرشی ئەڵمانیا بۆ سەر سۆڤیەت... بە

عادەت کە دوو دەوڵەت یان دوو شەریکەی بۆرجوازی دەکەونە کێبرکێی بازاڕی ئاڵوگۆڕ بیریاری بەرەی چەپ ئەو تێک ئاڵقانە بە ژەهری تەماعی خۆپەرستیی ڕژێمەکە دادەنێت، ئەمەش بیروڕایەکە بە دوو مەرج دەشێ حیسابی بۆ بکرێت:

١- دوو لایەنی شیووعی بە برایانە بەردەوام بن و تێک نە ئاڵقێن [کە دەزانین ڕووسیای سۆڤیەت بۆ ماوەی چل ساڵ دوو لینگانە و سێ لینگانەی بەسەر هەموو ئەوروپای ڕۆژهەڵاتدا هێنا بوو: دیتمان چی کرد بە هەنگاریا و دواتریش بە چیکۆسلۆڤاکیا - ڕۆژەک لەڕۆژانیش دوو دەوڵەتە زلەکەی شیووعی، ڕووسیا و چین، دۆستی ڕاستەقینە نەبوون].

٢- قسەیێکی ڕۆشنبیرانەش بکات لە بارەی ئەو هەموو ئازادییە [مەیلەو لەڕادەبەدەر] ی جیهانی ناوزڕاوی بۆرجوازی تا ئەوەی، بە ڕاستی، حکومەتەکان تەنگەتاون بە دەست خەڵکی ناڕازییەوە... کۆمەڵەهای ئەفەریقا و ئاسیا دەڕژێنە وڵاتی ناسۆشیالیست، بە هەموو عەیبوعاری هەزاران ساڵەیانەوە، بەشێکیشیان بۆ وێرانکاریی کرێگرتەیی ئەو حەجە ناموبارەکە دەکەن ئنجا خەڵکەکە لە حکومەتەکانیان بە دەنگ دێن لەسەر مەنع کردن وەیا دوورخستنەوەی پەنابەران. ساڵی ١٩٧٩ لە چوون و هاتنەوەمدا بۆ لەندن شەش‹٣٤› جاران بە تەیارەخانەیاندا ڕەت بووم، جانتاکەمیان نەکردەوە. لە لەندەن پرسییان چەند گیر دەبم گوتم یەک مانگ... دەرچوو شەش مانگیان بۆ نووسیبووم... کە هاتمەوە بەغدا جانتایەکم کرایەوە، بەدەنگ هاتم کە بێگانە جانتام ناکاتەوە بۆ دەبێ لە ماڵی خۆم گومانم لێ بکرێ... جانتای دوەمیان خاڵەبەخش کرا. سەیر لەوەدا بوو کە من لە تەیارەخانەی هێثرۆ، لە لەندەن، لێیان پرسیم ئایە جانتاکەم هیچی وای تێدایە گومرگ بکرێت، گوتم نا! دواتر مەعلووم بوو کە من تۆچا و شتی تریشم پێیە هی گومرگی. ئەمما نەمدەزانی قاچاغن...

دەفتەرێک بگریت بۆ حاڵوباری خەڵقی چل پەنجا ساڵی ڕابردووی جیهانی سێیەم و بیستەم بەتایبەتی هی خەباتگێڕان و، تایبەتتر هی شیووعییان، حیسابت لێ تێک دەچێت ئەو خەباتگێڕانە چەند جاران پێستی سیاسییان داڕنیوە و تاکتیک و ستراتێجیان گۆڕیوە و ڕووی تفولەعنەتیان وەرگێڕاوە... چەندیان کۆڵی دا و سڕ بوو تا ئەوەی نەدەپەرژانە کەسابەتیش... مولحید بوو بە نوێژکەر و وازی لە سیاسەت هێنا کەچی دەوروبەری کوردەواری بە هۆی بەرهەمیشەوە وەک خۆی مایەوە... بگرە لە شیووعییەت تا پارتەکانی سەر بە قەومایەتی تا بزووتنەوەی ئیسلامی تا وردەپارتیی سەر بە ئیشتراکییەت لەو کوردستانە بەرتەسکەی عیراق کە ژمارەی دانیشتووانی سێیەکی شارێک لە شارەکانی دنیا نەدەبوو داراییشی هی کولەمەرگی بوو، نە سەرمایەداری تێدا ڕسکابوو نە هیچ زانست و تەکنیک و پیشەسازی و هونەری هەبوو، تەنها لە ڕێی گوێبیست بوون و خوێندنەوەی هەندێ کتێب و نەشرەی نهێنی لەسەر ساجی عەلی و دەشتی کاکی بە کاکی تەراتێنی نەڕ و هۆڕ و توندوتیژیی دەکرد... دەبێ بڵێم بزووتنەوەی سەر بە قەومایەتیی کوردی ڕەگی کۆنی هەبوو بەڵام واقیعێکی لێڵی لە سیاسەت دەکوتایەوە؛

وەک بڵێی جموجووڵی نەتەوە پێشکەوتوەکانی کۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتاکانی سەدەی بیستەم لەو مەیدانە پان و پۆڕەی زانست و هونەر و داهێنان و دارایی بەهاتوباتیان کە لەبەر گوێچکەی خەواڵووی کوردی ستەمدیدە دەزرینگایەوە حەز و تامەزرۆیی و تەمای بەخەبەر دەهێنا بۆ ئازادی بێ

ئەوەی سەقافەتێکی زانستی و سیاسیی هەبێ تێی بگەیەنێ وەدەست هێنانی هێوا و ئاوات بەندە بە چەندین مەرجی ئەوتۆ کە هیچیان لە پزدانی مێژوو و حازری کوردا نەڕسکاوە.

تەنکی و سەرەتایی ڕۆشنبیریی نوێ لای ڕابەران و ئاپۆرەی خوێندەواری تازەپێگەییشتوو [کە زوربەیان قوتابی قوتابخانەی پلەی هەرە نزم بوون] کەللەی سەریان بە دوو پیتی تازە چاپدراوی دەرسەکانی قوتابخانە و چەند دێڕێکی ڕۆژنامەی ئێرە و ئەوێ وەها دەئاخنێ کە بە دەم نەشیدی گەرم و گوڕەوە دنیایەکی خەیاڵکردی سازدەدا دڵی گەشبینانەی کوردپەروەری شلکی دەخستە فڕکەوە و بەرەو بێباکی و لە خۆ بە سەهووچوونیەوە دەبرد.

کەمزانی وەها لە کەمزان دەکات کە لە خۆی بایی بێت و کاری ئەستەم بە ئاسان دابنێت. چی لێرەدا لە حاڵوباری کوردی بەر لە ٥٠-٦٠ ساڵی دەڵێم [ئێستاش حاڵەتەکە لەچاو پێشکەوتنی ڕۆژگار هەر بەردەوامە] لە کۆمەڵەی «اتحاد و ترقی» تورکی سەرەتای ئەم صەدەیەش ئاشکرا بوو هەرچەندە ڕابەری حکومەتێکی زەبەلاحیش بوون... شیعەی جنووبی عیراقیش هەرایەکیان نایەوە لە ١٩٢٠ کۆتاییەکەی بریتی بوو لە پێک هاتنی حکومەتێکی سوننی کە هەرگیز لە مجێزی شیعە خۆش نییە.

نیمچە خوێندوو کە ناتوانێ ڕاستیی شتان ساغ بکاتەوە [نایەتە بیریشیەوە کە بەرنامەی تەتەڵە کردنی درۆ و ڕاستی خەبەر و ڕووداوان هەیە] پەراوێزی باوەڕهێنانی لێک دەکێشێتەوە، بێ پەروا هەڕەمەی خەیاڵ تێکەڵ بە ڕاست و درۆ دەسەلمێنێ و بە بەڵگەی زێدە زانایی خۆیشی لە قەڵەم دەدات. تاڕادەیەک نەزان و منداڵ لەم ڕوانگەوە لێکتر نزیکن. زانای لایەنگیریش بۆی بلوێت شەکر و بادام بۆ خۆی دادەبڕێت و کەپک و بنبێژینگیش بە ناحەزەکەی دەبەخشێت.

من یان یەکێکی تر کە دێین بەبەر شیتەڵ کردنی دەوروبەرەوە دەنیشین و شتێکی تێدا دەڵێین تۆ پێت خۆش دەبێ یان نیگەران، لە فەرزی هیچ لایەنگیریمان لە بیروڕای خۆماندا نەکرد و بەپێی توانا هەوڵمان دا نیشانە پێکاوبین دیسانەوە دەشێ هێندەی بەعزێک لایەنگیر دوور کەوینەوە لە حەقیقەت ئەویش لەبەر زۆر هۆی ئاشکرا:

١- ناتەواویی مەعلوومات.

٢- ناتەواویی لێکدانەوە.

٣- کۆمە کردن لە درکاندنی هەندێ ڕووداو وەیا بیروباوەڕ.

٤- دەسخەڵەتاندنی کەسان یان سەرچاوەی هەڵە.

٥- گل دانەوەی ڕاستیی ئەوتۆ، چ لە خەبەر چ لە ڕووداو و هەڵوەست، زەرەر بەو شتە دەگەیەنێ کە بۆی دەخەبتین.

٦- ڕەنگە کاریگەری سروشتیی ئەوتۆ هەبێت بینینمان لێڵ بکات بێ ئەوەی هەستی پێ بکەین.

من کە ئەمانە دەڵێم و تاڕادەیەک نووسینی خۆمی تێدا گوماناوی دەکەم، لە خوێنەر ڕادەبینم پێم باوەڕ بکات کە ئەم تێبینییانەم لەوپەری دەروونپاکییەوە دێت: ئەوانەی خۆیان بە فریشتە دادەنێن لەلایەن دەستخاوێنییەوە و داوای نیمچە پێغەمبەرایەتی دەکەن بۆ زێدە زانین، بایی داوا زلەکەیان، دوورن لە نیازی بێلایەن. چ ئەوانەی خاوەن دەسەڵات دەم لە بیروڕا و فکر و فەلسەفە دەدەن و چ ئەوانەی

کاوێژکەرەوەی فەرموودەکانی ئەوانن و مووچەیان لێ وەردەگرن هەموو ساختەکارییەکەیان یەکسەر دەبێتەوە پارە و پوول و زێدە دەسەلات چ جایی ئەوەی ئەگەر بە ڕاستگۆیی خۆیان ڕیسوا بکەن، ڕەنگە، سەریشیان تێچێت.

هەتا ئێرە مەسەلەکە تارادەیەک مەنتیقی تێدایە کە پارێزی کردن لە ساختە دەسەلات و پارەی پێوە بێت، ئەمما دەروێشە ڕووتوڕەجاڵەکەی بە خۆڕایی جانفیدایی دەکات لەو درۆ و دەلەسەیەی کە دەکێشێتەوە بۆ زێدە کەم حورمەتیی خۆی و حیزبەکەی بۆچی هێندەی بوتپەرست و هێڕ و گێل بێت؟ لەم جۆرە حاڵەتەدا ئەندامی حیزبێکی باوەڕ هێناو بە «مادده» و هیچی تر، دەستبەتاڵترە لە سۆفی و دەروێشی تەریقەت چونکە هەرنەبێ جەنابی شێخ سەروکارێکی لەگەڵ قیامەت و بەهەشت و دۆزەخ هەیە کە مام سۆفی دڵی خۆی پێ خۆش بکات... هەڵبەت ڕابەرپەرستی بیری ماددی کە گێلگێل ورێنەکانی ڕابەر دەپەرستێت لەوە دەرچوە، دە جارانیش دەرچوە، وەصفی ماددییەت و عیلمانییەت و، تەنانەت، نەزانیشی وەپاڵ بدرێت چونکە زاتی وەها گومڕا و خۆ گومکردوو ناگاتە پایەی «نەزانی» هەتا دەچێتەوە ڕیزی نەخوێندوەکی عادەتی کە گیانی کوێر و کاول نەبوە: نەزانی عادەتی دەشێ بە ڕێنموونی دەرچێت لەو نەزانییە بەڵام شاگردی ڕابەری مادییەتی وەرگەڕاو و تەقڵەلێداو و ئاوەژوو بوویەوە، خاک بەسەری، تا دەمرێ (مەگەر چۆنها) بەندی کەلەپچەی ئەو گرێکوێرەیە دەبێ کە لە تەقڵە و بەرەواژبوونی ماددییەتەکە پەیدا دەبێ. لە نموونەدا دەشێ بڵێم ئەو تەرزە شاگردەی ماددییەت، تارادەیەک، لە تەشبیهدا وەکوو سۆفییەکە مێشک و دەروونی ئاخنابێت بە باوەڕی پێچەڵپێچ لەچاو نەزانێکی عادەتی سادە و بێ گرێکوێرە.

دنیایەکی بێ سەروبنمان لە پێش چاوە بۆ تاقی کردنەوەی کاریگەرایەتیی مرۆ لەتەک دەوروبەر و هۆی بەرهەم و شەڕی چینایەتی و قەومایەتی و دینایەتی و بێدینایەتی نەک لە نوختە نیگای پاڵەوانەتی و هێزی ڕۆستەمانە و زولفەقاری ئیمامی عەلییەوە بەڵکوو لە ڕووی «زاتی بوونی» مرۆڤەوە کە لە دید و دەروون و هەست و خوولیاشەوە، چ ئامانجی پێکابێت و چ بە هەڵەدا چووبێت [بەزۆریش هەڵە دەکات] قاڵب و شێوە و ناوەڕۆکیشی بۆ جیهانی ماددی و مەعنەویی دادەڕێژێت یاخود وەستا بۆی دادەڕێژێت: لە نوختەیەکی هەرەهەرە ناچیزەوە مرۆ تاقی دەکەینەوە بێ ئەوەی خۆمانی تێکەڵ بکەین بەڵکوو دەوری کامیرای تێدا دەبینین.

دامانبنا دینارێک کەوتە بەرچاوی «مرۆ» لە جێگەیەک کەسی دوەمی تێدا نەبێ. سۆفییەک دیتی و هووی کێشا و بردی بۆ بازاڕ بانگی لێ بدەن... سەرسەرییەک دۆزییەوە و ڕای کرد بۆ قومارخانە... پیاوێکی ژیری ئاسایی دینارەکەی برد بۆ لای مەلا یان قازی... شێتێک کردی بە ئاغزە جگەرە... هەژارێکی عادەتی بە مفتی زانی... شەهوانییەک کردی بە مزەی کەیف... منداڵ، نەفام، نەیزانی چی لێ بکات فێڵبازێک لە دەستیانی دەرهێنا... ئافرەتێک مریشکی پێ کڕی هێلکەی بۆ بکات... لاتەریکێک لێی سەڵمێوە و ئاگرەسوورە لەخۆم دوورەی کردە پەند...

تۆ لەلای خۆتەوە خەیاڵگێڕی بکە لە حاڵەتی ئەوتۆیی کە ڕۆژانە دووچاری خەڵک دەبێت: بابڵێین نووسراوێکی گرنگی سیاسی وەیا بایەخداری سەر بە کۆمەڵایەتی و حاڵوباری هەستیار [وەک نامەی

دڵداری لە کچێکی دەوڵەمەندەوە بۆ هەر کەسێک بێت] کەوتە دەست مرۆی ئابڕوو پارێز، مرۆی ئابڕوو تکێن، مرۆی لە خوا ترساو، مرۆی تەماعکار، مرۆی شەهوانی، مرۆی دوژمن،... دۆست... بەهێز، بێهێز، مرۆی سیاسیی ناحەز...! خولاسە چەندی بەبیرتدا دێت ئیحتیمالی هەمەچەشنە بخە بەر دەست و چاوی دەیەها و صەدەها مرۆی عادەتی کووچە و بازاڕ و قۆناغ و مزگەوت و دایرەی حکومەت و... منداڵ و جحێڵ و پیر و نێر و مێ... لە خۆت بکە بە مەرج کە بتوانیت ئەژماری ئەو ئیحتیمالانە بکەیت دەسا نە بە تۆ دەکرێت و نە بە کۆمەڵێک پسپۆڕ و لێزان: هەر لەوە تێفکرە کە «تاک» لە ساوایییەوە تا دەگاتە پیری چەند جاران مجێز و تەبیات و بیروڕای دەگۆڕێت، ئنجا ئیحتیمالێک دانێ بۆ دووچاربوونی «مرۆ» بە کەسی لەخشتەبەر و جادووگەر و ئەفسووناوی کە هەڵیدەگێرێتەوە دژی هەموو ئەو شتانەی دڵی بۆی دەچوو... چەندین جحێڵی قوتابخانەی سانەویم دیتوە کەوتۆتە سەر باری دڕدۆنگی لەگەڵ باوکی هەر چونکە ڕەفتارێکی لەگەڵ ڕابەری حیزبەکەی تەوازوعکار نەبوە وەیا ئایەتێکی ئینجیلی ستالین شانی باوکەکەی گرتۆتەوە...

ڕەنگە بفەرموویت ئەم جۆرە تێبینییانەی بێبایەخ ناچنە تەرازووی هەڵسەنگاندنی سوودی گشتی و گۆڕانی تەئریخی و چارەنووسی ئادەمیزاد. منیش عەرزت دەکەم قسەمان لەسەر زاتی بوون و مەوزووعی بوونی ئادەمیزاد دەخولایەوە و من تێیدا لایەنگیری «زاتی» بووم تەنانەت مەوزووعی بوونیشی وەک تەرمۆمەتر نییە بێئیرادە هەڵکشێت و داکشێت. دەبێ کاریگەرێکی لاوەکی دەرەوەی دەروون و ئیرادە مرۆکە سڕ و بێهەست بکات هەتا ببێتە برای تەرمۆمەتر... مرۆی نەخوێندووش کە پڕی مێشکی مێردەزمەیە بە ئاسانی واز لە کپ کردنی جریوەجریویان ناهێنێ... تا ئەم دەمەش لادێیی، بەزۆری هەرە زۆر، باوەڕی بە سووڕانەوەی زەوی نییە هەرچەند ساڵەهایە لە دێیەکەی، مامۆستای دەرسبێژ ئەم ڕاستییە دەڵێتەوە، تەلەڤیزیۆنیش بێدرێغە بەڵام نەقشی هەڵکەندراو لە مەڕمەڕی مێشک و دەروونی مرۆ تەوش و تراشی دەوێ بۆ کوێر کردنەوەی...

بگەڕێینەوە بۆ گۆڕانی مێژوویی و چارەنووسی ئادەمی: لە پێشەوە دەبێ بڵێم بابای نەخوێندوو یاخود دەروون داگیرکراو بە ئەفسانە، بە ئایدیۆلۆجیا، بە پەندی ساحیرانە کە من دەیخەمە بەر تاقیکردنەوەی سادە و سافیلکە و بەزۆریش لە ئەزموون دەرناچێت، هەر خۆیەتی وەک گەنمی باراش لە ئاشی مێژوو و چارەنووس گۆڕانی تەئریخی دەهاڕدرێت و دەبێتە ئارد... ئەو مرۆیە سافیلکەیە کە لەو بارانەی وەها بێبایەخ دەورێک دەبینێت بەپێی بێبایەخی خۆی هەر بەجارێ موفلیس دەبێت و بوونی دەسڕێتەوە و بە نەبوو دەبێت لە چەرخوفەلەکی ڕووداوی زەبەللاح و مێژوویی و سەر بە چارەنووس.

تاکی کەمبایەخ لە ڕووداو و هەڵکەوتی بایەخداردا دەبێتە بەرخێکی ناو مەڕگەل کە بە ئیرادەی غەیری خۆی دەڕوات و دەخوات و دەخواتەوە و دەشمرێت: لەم حاڵەتانەی وەها گرنگ، دالەنگانی بایەخی «مرۆ» ی تاک دەبێتە قانوون و هەتا نزیک تۆقەڵەی دەسەڵاتی حکومەتی هەموان دەگرێتەوە، تۆقەڵە خۆی تاکە کاریگەر دەبێت. لە خۆی بەرەژێر پێبەپێ بایەخی زیاد دەکات تا دەگاتە تاکی بازاڕ و سەربازی سپا کە بایەخ نامێنێ و ڕەنگە لە گوێزەگوێزدا بایەخی کەر و ئێستر پتر بێت...

جەماوەری بێدەسەڵاتان لە زوربەی هەرە زۆری جیهانی سێیەمدا تەنها لە کەوتوڕەوتی ژیانی ڕۆژانەی

ئالۆویر و سرکەوکورکەی فلان هات و فیسار مرد و شووتی گرانە و پاقلە هەرزانە... بەرخەکەم پسکەی لێیە... ڕۆژەکەی گەرم کرد... مەلای نیوەڕۆ بانگی دا... و ئەو جۆرە چالاکییەی زمان و لەش کە لەگەڵ کەنەفتی ڕێک دەکەوێت خاوەن ئیرادەن... دەسەڵاتداریش بە خەون و خەیاڵیدا نایەت شتێک هەیە پێی دەڵێن هۆی بەرهەم و سەرێشەی کاریگەربوونی مرۆ یان ماددە و بەندبوونی بەرەوپێش چوونی کۆمەڵایەتی بە بەرەوپێش چوونی چەکوچ و داس و خەڕەک و کۆمپیوتەر. تەنانەت دەسەڵاتداری وەک ستالین کە پێغەمبەرایەتیی ئەو فەلسەفەیەی دەگێڕا هۆی بەرهەم و پرۆلیتاریا و زانای زەڕڕە و سەرلەبەری مردوو و زیندووی سۆڤێتستانی بەستبۆوە بە ئیرادەی خۆی: لە کوشتنی بوخارین و تۆخاچێڤسکی خۆی پتر لەسەر حەق دەزانی تائەوەی خاوەن دابەستەی قاورمە مافی سەربڕینی هەبێ، یان باوکی کچ پرسی پێ بکرێ لە مارە برینی کچەکەی...

لێرەدا دەبێ بڵێم برێژنێڤ کە میراتگری ستالین بوو پاتەوپات خۆی بە خاوەن حەق دەزانی لە هەموو ئەو کیژانەی بە دەورییەوە بوون و جوانکیلە بوون [نەمبیستوە ستالین مێبازیی زۆرەملێی کردبێت] سەیریش لەوەدا نییە کە بیر بکەینەوە بە چ شانازی و دڕندەییەکەوە چیکۆسلۆڤاکیای شێلا... پێشتریش مەجەرستان سەربڕابوو... ڕام کردنی کیژی جوان بە زەبر و زۆر، هەرچەند بەڵگەی بێشەرەفی زۆردارەکەیە، دیسانەوە ناگاتەوە صەدیەکی خەفە کردنی میللەتێک...

لێرەشدا لە جیاتی خوێنەری ڕەخنەگر دەڵێم ئەو جۆرە حیزەفیعلانە لە دەفتەری مێژووی میللەتان و چارەنووسیان جێی نابێتەوە و چاویشم لێی دەپۆشی ئەگەر:

١- کیژی زۆر لێ کراوە و پیاوی تێنەخوێندرایەوە دەستێکی هەبایە لە چارەنووس و مێژوو، ئەوسا دەمانگوت کیژەکە خۆی ڕازی بوە پیاوەکەش بە ئارەزۆ دوورەپارێزی کردوە لە کاری بە گرێ و گاڵ.

٢- ئەو خەڵکەی پرسی پێ نەکراوە لە چارەنووس دوای مسۆگەر کردنی چارەنووسەکە بووبایە خاوەن ڕەئی لە چەند و چۆنیی بەڕێوەبردنی کاروباری کۆمەڵ. ئەمما بەر لەوەی من و تۆ بگەینە باوەڕێکی بنجی لەم وتووێژە ساردوسڕە، دەسەڵاتداری میللەت خەسێن چەند بە مسۆگەر کردنی هەرای چارەنووس خەریک بوە هێندەش خەریکی خەفە کردنی دەنگی ناڕەزامەندیی دوای مسۆگەر کردنەکە دەبێت.

ئەو چڵێسانەی شەهوەت و وەرگ و بریقوباق و خۆسەپاندن دەیانخەریکێنێت خۆیان تەیار دەکەن بە هەرچی چەکی هێرش و دیفاع هەیە، چ ماددی و چ مەعنەوی، بۆ بەردەوام بوون لە بەهەشتی مەزنایەتیی بێ لێپرسینەوە. لە سەرەتاوە بە ناوی بەربەست کردنی فرۆفێڵی نیازبەد و دوژمن بە مرۆڤایەتی و سوودی هەژار و خنکاندنی ئازادیی گەلان هەرچی ئازادیی تەعبیر و ڕێک خستنی حیزب و جەمعییەت و ئەو جۆرە چالاکییانە زیندە بەگۆڕ دەکەن و دەمێنێتەوە تاکە حیزبی خاوەن حکومەت کە قەپیلکێکی بێ ناوەڕۆک و بێ دەسەلات نیشانەی هەبوونیەتی تەنها دەتوانی خزمەتی فەرمانی کەهەنووتی باڵا بکات...

لێرەدا دەبێ بڵێین نەک دەوروبەر و هۆی بەرهەم و پەری و تاووس چ دەوریان نابێ لە لێخوڕینی ڕەوڕەوەی کۆمەڵایەتی و مێژوو بەڵکوو مرۆڤەکەش، کە زۆرینەی گەلە، وەک قوڕە چەورە بە دەستی سەرۆکەوە هەڵسووڕ و داسووڕی ناچاری دەکات واتە ئیرادەی «گەل» لە چارەنووس و شەڕ و ئاشتی و بەرنامەی ژیان و مردن و... و... هتد بە وەکالەت دراوەتە سەرۆک ئەمما چۆن وەکالەتێک! پێی ناوێ بڵێم،